

ФІЛОЛОГІЧНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

Lingua Libera

Nº2

DOI 10.36074/Lingua.issue2

ISSN 3041-1602

НАУКОВА УСТАНОВА
ІНСТИТУТ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ТА СПІВПРАЦІ

ФІЛОЛОГІЧНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

Lingua libera

Випуск № 2

жовтень, 2024

УКРЛОГОС Груп
2024

SCIENTIFIC INSTITUTION

INSTITUTION OF SCIENTIFIC AND TECHNICAL INTEGRATION AND COOPERATION

PHILOLOGICAL SCIENTIFIC JOURNAL

Lingua libera

Issue № 2

October, 2024

UKRLOGOS Group
2024

L 75

Lingua libera : філологічний науковий журнал / НУ «Інститут науково-технічної інтеграції та співпраці». Вінниця : ТОВ «УКРЛОГОС Груп», 2024. № 2. 98 с.

DOI: <https://doi.org/10.36074/Lingua.issue2>

Рекомендовано до видання

Вченою Радою Наукової установи «Інститут науково-технічної інтеграції та співпраці». Протокол № 58 від 17.10.2024 року.

Ідентифікатор медіа: R40-05278 (Рішення Національної Ради № 2545 від 08.08.2024).

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

Гурко Олена Василівна – доктор філологічних наук, професор,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара (Україна)

ЗАСТУПНИК ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА:

Андреа Ендер – доктор філологічних наук, професор,
Зальцбурзький університет (Республіка Австрія)

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Мацько Віталій Петрович – доктор філологічних наук, професор (Україна);
Супрун Володимир Миколайович – доктор філологічних наук, професор (Україна);
Папіш Віталія Андріївна – доктор філологічних наук, доцент (Україна);
Супрун Людмила Вікторівна – кандидат філологічних наук, професор (Україна);
Загородня Людмила Зеонідівна – кандидат філологічних наук, доцент (Україна);
Колмикова Олена Олександрівна – кандидат філологічних наук, доцент (Україна);
Миронова Наталя Володимирівна – кандидат філологічних наук, доцент (Україна);
Полежаєв Юрій Григорович – кандидат наук з соціальних комунікацій, доцент (Україна);
Скляр Ірина Олександрівна – кандидат філологічних наук, доцент (Україна);
Дроздовський Дмитро Ігорович – кандидат філологічних наук (Україна).

Журнал включено до міжнародних каталогів наукових видань і наукометричних баз:

Index Copernicus; Google Scholar; Open Ukrainian Citation Index; OpenAIRE, CrossRef, WorldCat;
«Наукова періодика України» (НБУ ім. В.І. Вернадського НАН України); Національний репозитарій
академічних текстів; Mendeley; Semantic Scholar; Scilit; PubPeer.

» www.lingua.in.ua

Редакція журналу забезпечує проведення рецензування відповідно до процедури подвійного анонімного рецензування, виходячи з принципу об'єктивності та керуючись міжнародними стандартами публікаційної етики COPE Code of Conduct і нормами, викладеними в Етичному кодексі ученого України.

Статті перевіряються на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com.

Усі матеріали цього випуску поширюються на умовах ліцензії CC BY-SA 4.0 International,

Lingua libera : philological scientific journal / SI «Institution of Scientific and Technical Integration and Cooperation». Vinnytsia : LLC «UKRLOGOS Group», 2024. № 2. 98 p.

 DOI: <https://doi.org/10.36074/Lingua.issue2>

Recommended for publication by the

Academic Council of the Institute of Scientific and Technical Integration and Cooperation.
Protocol № 58 from October 17, 2024.

Media identifier: R40-05278 (Decision of the National Council of Ukraine on Television and Radio Broadcasting № 2545 dated 08.08.2024).

EDITOR-IN-CHIEF:

Olena Hurko – Doctor of Sciences in Philology, Professor,
Oles Honchar Dnipro National University (Ukraine)

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Andrea Ender – Doctor of Philology, Professor,
University of Salzburg (Republic of Austria)

EDITORIAL BOARD:

Vitalii Matsko – Doctor of Sciences in Philology, Professor (Ukraine);
Volodymyr Suprun – Doctor of Sciences in Philology, Professor (Ukraine);
Vitaliia Papish – Doctor of Sciences in Philology, Associate Professor (Ukraine);
Liudmyla Suprun – Ph.D. in Philology, Professor (Ukraine);
Liudmyla Zahorodnia – Ph.D. in Philology, Associate Professor (Ukraine);
Olena Kolmykova – Ph.D. in Philology, Associate Professor (Ukraine);
Natalia Myronova – Ph.D. in Philology, Associate Professor (Ukraine);
Yurii Poliezhaiev – Ph.D. in Social Communications, Associate Professor (Ukraine);
Iryna Skliar – Ph.D. in Philology, Associate Professor (Ukraine);
Dmytro Drozdovskyi – Ph.D. in Philology (Ukraine).

The journal is indexed in international reference and scientometric databases:

Index Copernicus; Google Scholar; Open Ukrainian Citation Index; OpenAIRE, CrossRef; WorldCat; «Наукова періодика України» (НБУ ім. В.І. Вернадського НАН України); Національний репозитарій академічних текстів; Mendeley; Semantic Scholar; Scilit; PubPeer.

» www.lingua.in.ua

The editors of the journal ensure peer review in accordance with the procedure of double-blind peer-review, based on the principle of objectivity and guided by the international standards of publishing ethics COPE Code of Conduct and the norms set forth in the Code of Ethics of the Ukrainian scientist.

Articles are checked for plagiarism using StrikePlagiarism.com software.

All material in this issue is licensed under CC BY-SA 4.0 International.

ЗМІСТ

Пономарьова Л., Наумова Т.

ЛІТЕРАТУРНИЙ КОПІНГ: РОЛЬ ЛІТЕРАТУРИ У ПОДОЛАННІ СТРЕСУ ТА
РОЗВИТКУ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ЗАХИЩЕНОСТІ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО
КОНФЛІКТУ **7**

Степаненко М. І., Петюх В. Р.

РЕКЛАМНИЙ ДИСКУРС Й УКРАЇНСЬКІ ВИБОРИ В ПРОЄКЦІЇ НА РЕАЛІЇ
ТА ПЕРСПЕКТИВИ **26**

Тишакова Л. Т., Хайруліна Н. Ф.

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ АНГЛІЙСЬКОГО ТА АМЕРИКАНСЬКОГО
ГУМОРУ В ЛІТЕРАТУРНОМУ ДИСКУРСІ **41**

Сапожник І. В., Суродейкіна Т. В., Урсакій Б.-О. В.

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ МЕДИЧНИХ ТЕРМІНІВ У СЕРІАЛІ HOUSE
M.D: ТРАНСФОРМАЦІЇ **53**

Зелененька І. А., Ткаченко В. І., Солодюк Н. В.

ДИСИДЕНТСЬКА ПОЕЗІЯ ТА ЇЇ ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ В КОНТЕКСТІ
МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ ЗАСАД СУЧАСНОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТИ **72**

Шморгун О. О.

ДО ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ ФІЛОСОФСЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ У ТВОРАХ
А. ДЕ СЕНТ-ЕКЗЮПЕРІ: ЕКЗИСТЕНЦІЙНО-ФЕНОМЕНОЛОГІЧНИЙ ВИМІР **82**

Ponomarova L., Naumova T.

LITERARY COPING: THE ROLE OF LITERATURE IN OVERCOMING STRESS
AND DEVELOPING PSYCHOLOGICAL RESILIENCE IN THE CONTEXT OF
MILITARY CONFLICT7

Stepanenko M., Petiukh V.

ADVERTISING DISCOURSE AND THE UKRAINIAN ELECTIONS IN THE
PROJECTION OF REALITIES AND PROSPECTS26

Tyshakova L., Khairulina N.

COMPARATIVE ANALYSIS OF ENGLISH AND AMERICAN HUMOR IN
LITERARY DISCOURSE41

Sapozhnyk I., Surodeikina T., Ursakii B.-O.

PECULIAR FEATURES OF TRANSLATING MEDICAL TERMS IN THE SERIES
HOUSE. M.D.: TRANSFORMATIONS53

Zelenenka I., Tkachenko V., Solodiuk N.

DISSIDENT POETRY AND ITS RECONCEPTION IN THE CONTEXT OF
MORAL AND ETHICAL PRINCIPLES OF MODERN LITERARY EDUCATION72

Shmorhun O.

TO THE PROBLEM OF TRANSLATING PHILOSOPHICAL TERMINOLOGY IN
THE WORKS OF A. DE SAINT-EXUPÉRY: EXISTENTIAL-PHENOMENOLOGICAL
DIMENSION82

DOI <https://doi.org/10.36074/Lingua.issue2.001>Пономарьова Людмила¹, Наумова Тетяна²

1. кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови та слов'янської філології
ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», УКРАЇНА

ORCID ID: 0000-0001-9367-5645

2. кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови та слов'янської філології
ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», УКРАЇНА

ORCID ID: 0000-0001-7161-004X

Літературний копінг: роль літератури у подоланні стресу та розвитку психологічної захищеності в умовах військового конфлікту

АНОТАЦІЯ. У статті досліджується концепт «літературний копінг» як один з сегментів бібліотерапії, що через використання художньої літератури сприяє підтримці психологічного здоров'я та подоланню стресу. Розглянуто роль літературного копіngu у формуванні емоційної адаптації до викликів сучасного життя, зокрема в умовах військового протистояння. Метою даної розвідки також є необхідність дослідження взаємозв'язку між психологічними та лінгвістичними стратегіями для подолання проблем, спричинених війною. Також, досліджено психолінгвістичні особливості літературного копіngu як засобу підвищення резиліентності та психічної стійкості. Методи дослідження включали загальнонаукові, теоретичні та практичні методи аналізу текстів, що передбачають вивчення літературних творів, які відображають різні підходи до подолання травматичних досвідів. Результатом дослідження є виявлення та аналіз взаємозв'язку між літературними творами та копінг-стратегіями, досліджено вплив літератури на підтримку емоційного здоров'я в умовах стресового середовища, емпірично доведено результативність літературного копіngu як стратегії, спрямованої на підтримку та розвиток емоційного інтелекту. У межах дослідження ми представили та обґрунтували новий термін "літературний копінг" як ефективний психолінгвістичний механізм адаптації та підтримки. Літературний копінг, зорієнтований на емоції, може виявитися корисним на стадіях вибору дій для досягнення мети та планування подальших кроків, де персонажі літературних творів стають моделями поведінки та прикладами стратегій розв'язання конфліктів. Наше дослідження також вказує на потенціал літературного копіngu у реабілітації ветеранів після військових подій, де літературний копінг може допомогти розкрити позитивні ресурси та сприяти їхній успішній інтеграції в цивільне життя. Подальше дослідження психолінгвістичних маркерів та їх ролі у сприянні рефлексії та емоційному розвитку у читачів має перспективи для підбору літератури за конкретними потребами.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: психолінгвістичні маркери; копінг-стратегії; літературний копінг; емоційний інтелект; стресостійкість..

DOI <https://doi.org/10.36074/Lingua.issue2.001>**Liudmyla Ponomarova¹, Tetiana Naumova²**

1. PhD in Philology, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Ukrainian Language and Slavic Philology
Pryazovskyi State Technical University, UKRAINE
ORCID ID: 0000-0001-9367-5645

2. PhD in Philology, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Ukrainian Language and Slavic Philology
Pryazovskyi State Technical University, UKRAINE
ORCID ID: 0000-0001-7161-004X

Literary coping: the role of literature in overcoming stress and developing psychological resilience in the context of military conflict

ABSTRACT. This article explores the concept of "literary coping" as a segment of bibliotherapy, utilizing fiction literature to support psychological well-being and stress management. The role of literary coping in fostering emotional adaptation to contemporary challenges is examined, particularly in the context of military conflicts. The aim of this investigation is to explore the integration of psychological and linguistic strategies to address issues arising from warfare. The psycholinguistic features of literary coping are analyzed as tools for enhancing resilience and mental fortitude. The research methods encompassed interdisciplinary, theoretical, and practical approaches to textual analysis, involving the examination of literary works that portray various approaches to overcoming traumatic experiences. The findings of the study reveal the identification and analysis of the interplay between literary works and coping strategies. The influence of literature on supporting emotional well-being in stressful environments is investigated, and the effectiveness of literary coping as a strategy for nurturing and developing emotional intelligence is empirically substantiated. Within the scope of our research, we have introduced and substantiated a novel term, "literary coping," as an effective psycholinguistic mechanism for adaptation and support. Emotion-focused literary coping can prove valuable in stages involving decision-making and planning to achieve goals, where literary characters serve as role models for behavior and examples of conflict resolution strategies. Our research also highlights the potential of literary coping in the rehabilitation of veterans following military events, where it can help uncover positive resources and facilitate their successful integration into civilian life. Further exploration of psycholinguistic markers and their role in promoting reflection and emotional development in readers holds promise for tailoring literature to specific needs.

KEYWORDS: *psycholinguistic markers; coping strategies; literary coping; emotional intelligence; resilience.*

 РЕЦЕНЗОВАНА СТАТТЯ

Згідно стандартів COPE Code of Conduct

Постановка проблеми. В сучасному світі, де воєнні конфлікти та напруга залишають глибокий слід на психологічному стані людей, проблеми підтримки емоційного здоров'я та психологічної захищеності стають особливо актуальними. Це дослідження спрямоване на розуміння впливу художньої літератури на емоційну реакцію та психічну стійкість осіб, які пережили травматичні події війни. Аналіз психолінгвістичних аспектів літературного копінгу може розкрити ефективні механізми подолання стресових ситуацій та сприяти психологічній реабілітації. Дослідження такого роду може мати практичне застосування для розробки інтервенційних програм та підтримки осіб, які мають досвід воєнних травм. Саме тому дослідження впливу літературного копінгу та застосування його в умовах війни розв'язаної рф в Україні, а особливо в умовах повоєнного стану, є *необхідними і своєчасними*.

Вивчення такого підходу може допомогти розробити більш ефективні програми літературної терапії для людей, які зазнали травматичних досвідів через війну. Подальші розвідки в цьому напрямку можуть бути корисними для створення цілеспрямованих інтервенційних програм для молоді, що і на цей час знаходиться у складних психологічних умовах війни.

Метою дослідження є розгляд літературного копінгу як ефективного психолінгвістичного механізму адаптації та підтримки емоційного благополуччя у людей, які пережили складні травматичні досвіди через війну в Україні. Основна мета даного дослідження полягає у вивченні психолінгвістичних маркерів літературного копінгу та їх впливу на сприйняття та адаптацію читачів. Мета даного дослідження передбачає такі *завдання*:

- 1) провести аналіз концепту "літературний копінг" та визначити його психолінгвістичні аспекти, зокрема ключові стратегії та механізми, що сприяють підтримці психологічного здоров'я читачів;
- 2) дослідити різні жанри художньої літератури та їхній вплив на сприйняття та реакцію читачів, зосереджуючись на психолінгвістичних маркерах літературного копінгу, які найбільш релевантні для підтримки емоційного стану та адаптації під час і

після воєнних дій;

3) дослідити копінг-стратегії, що є ефективними для подолання травматичного досвіду та поліпшення емоційного стану, зосереджуючись на їхніх психолінгвістичних аспектах;

4) проаналізувати перспективи розвитку та застосування літературного копіngu як одного із способів підтримки та адаптації до наслідків воєнних дій у майбутньому, зокрема, з психолінгвістичної точки зору;

5) намітити подальші розвідки, що допоможуть визначити ті психолінгвістичні маркери літературного копіngu, які сприятимуть інтеграції читачів у післявоєнне життя та підтримці їхнього емоційного стану.

Об'єктом дослідження було обрано психолінгвістичні маркери, що є показниками мовних виразів, які можуть допомогти виявити вплив літературного копіngu на психологічний стан осіб, які пережили травматичні досвіди під час воєнних дій в Україні.

Предметом дослідження є функції психолінгвістичних маркерів у творах українських авторів, що можна застосувати як механізм адаптації та підтримки емоційного стану читача. Дослідження спрямоване на виявлення стратегій та підходів літературного копіngu, які допомагають читачам подолати травматичний досвід війни та забезпечити психологічне благополуччя.

Аналіз досліджень та публікацій. У психології копінг розуміється як розширення (збільшення) свідомого зусилля задля вирішення особистих та міжособистісних проблем і намагання опанувати, мінімізувати або переносити стрес або конфлікт (Зливков, Лукомська & Федан, 2016)

У сучасних дослідженнях проблема копінг-стратегій розглядається в межах теорії психологічної адаптації, що включає різноманітні психологічні підходи та напрямки і є важливою складовою частиною проблеми, яка стосується стрес-долаючої поведінки, або копінг-поведінки особистості.

У контексті транзакційної теорії стресу копінг має дві базові форми: копінг, орієнтований на вирішення проблеми

 РЕЦЕНЗОВАНА СТАТТЯ

Згідно стандартів COPE Code of Conduct

(конструктивний копінг) і копінг, орієнтований на емоції.

Поняття "вправлення зі стресом", також відоме як "копінг", стало активно використовуватися для опису окремих психологічних механізмів захисту тільки з 1960-х років. Вперше цей термін з'явився в психологічній літературі у 1962 році, коли Л. Мерфі використовувала його для дослідження про те, як діти долають кризи розвитку. Вона встановила зв'язок між копінг-поведінкою та індивідуальними особливостями особистості, попереднім досвідом подолання стресу, а також виділила дві складові частини копіngu - когнітивну та поведінкову. Дослідниця зазначала, що копінг як процес включає в себе конкретні зусилля, які не піддаються автоматичним адаптаційним механізмам, на кшталт рефлексів. Останні є більш примітивними методами у порівнянні з копіngом. В ході своїх досліджень дослідниця висловлювала припущення, що разом з розвитком людини її когнітивні механізми та символізація стають все більш важливими у функціонуванні, водночас роль примітивних механізмів зменшується в контексті копіngu. (Murphy, 1974).

Відомі американські психологи, що вважаються піонерами в дослідженні копінг-стратегій і зробили великий внесок у розвиток теорії стресу та копіngu Richard S. Lazarus і Susan Folkman, розуміють копінг як «постійні зміни когнітивних і поведінкових зусиль для управління конкретними зовнішніми та/або внутрішніми вимогами, які [оцінюються] як такі, що обтяжують або перевищують ресурси людини» (Lazarus & Folkman, 1984). Даний підхід аналізує три форми первинного оцінювання та три - вторинного. Первинне оцінювання включає релевантність мети, конгруентність мети та тип Его-залученості. Вторинне оцінювання включає обвинувачення або довіру, потенціал для подолання стресу та очікування. Згідно з позиціями Р. Лазаруса, копінг поведінка, на відміну від, захисних механізмів характеризується спрямованістю на майбутнє, а не на сьогодення, вироблення та здійснення соціально-прийнятних способів адаптивної поведінки, а не на внутрішнє відчуття добробуту суб'єкта. Його концепція стосується того, як люди справляються зі

стресовими життєвими умовами за допомогою думок, почуттів дій.

Carver, C. S., Scheier, M. F., Weintraub, J. K. Створили теоретично побудований багатовимірний опитувальник з 13 шкалами, кожна з яких складається з чотирьох тверджень, що фокусуються на певних аспектах поведінки подолання. П'ять шкал вимірювали проблемно-спрямований копінг, а саме: «Активне подолання», «Планування», «Придушення конкурентних дій», «Обмеження», а також «Пошук інструментальної соціальної підтримки». Наступні п'ять шкал визначались як емоційно-спрямовані: «Звернення до емоційної соціальної підтримки», «Позитивна інтерпретація та особистісний розвиток», «Прийняття», «Заперечення» та «Релігійний копінг». Останні три шкали склались із стратегій «Фокусування на емоціях та емоційна розрядка», «Поведінкове відволікання» та «Ментальне відволікання» від проблеми (Carver, Scheier & Weintraub, 1989: 267).

На думку авторів монографії «Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень», які проводили дослідження розвитку здібностей молодших школярів засобами усної народної творчості, копінг-стратегії, базуючись на ціннісній підтримці приказок та прислів'їв, впливають на розвиток дітей. Готові стратегії діяльності та взаємодії сприяють рефлексії та формуванню продуктивних копінг-механізмів. (Моляко & Музика, 2007).

Предко В.В. зазначає, що дослідження копінг-поведінки можна узагальнити в три підходи. Перший – диспозиційний, зосереджений на особистісних якостях, що визначають стратегії подолання труднощів. Другий – ситуативний, спрямований на вивчення стресу та зміну стратегій залежно від конкретних ситуацій. Когнітивна модель Лазаруса належить до цього підходу. Третій підхід – інтегративний, зазначає, що вибір копінг-стратегій залежить від особистісних та ситуаційних аспектів. Емоційно-орієнтована та проблемно-орієнтована стратегії є шляхами боротьби зі стресом. Перший намагається вирішити проблему, а другий – регулювати емоції та ставлення до подій. Інтегративний підхід розглядає взаємодію між особистісними та ситуаційними аспектами у виборі

 РЕЦЕНЗОВАНА СТАТТЯ

Згідно стандартів COPE Code of Conduct

копінг-стратегій (Предко, 2022).

Копінг-поведінка характеризується тенденцією до прояву конструктивної активності, яка, допомагає пройти через труднощі, пережити складну життєву подію. Ми вважаємо, що досить перспективним є такий напрямок копінгу, як літературний. Цей підхід використовує літературні твори як засіб підтримки, розуміння та подолання емоційних та психологічних викликів.

Дослідження, щодо копінгу у літературі та його впливу на адаптацію та подолання складних травматичних досвідів проводяться вже протягом багатьох років, і стосуються багатьох життєвих ситуацій. Як-от: дослідження психологічного впливу літературних творів на особистісний розвиток та психологічний добробут осіб, які пережили травматичний досвід (Pederson, 2014). James W. Pennebaker досліджував письмове висловлення емоцій (наприклад, через ведення щоденників) і його вплив на здоров'я та емоційний добробут. (Pennebaker, 2004); Ruini, C., Mortara, C.C. вивчають терапію письмом як процес дослідження особистих думок і почуттів за допомогою акту письма, як інструменту з метою сприяння самозціленню та особистісному зростанню. (Ruini & Mortara, 2022). Групою мексиканських вчених читання розглядається як нефармацевтичний метод лікування, який пропонується як психологічна підтримка. Вони використовують термін «бібліотерапія», який можна описати як процес читання, роздумів та обговорення літератури для сприяння когнітивним зрушенням. (Monroy-Fraustro, Maldonado-Castellanos, Aboites-Molina, Rodríguez & Sueiras, 2021). Термін «бібліотерапія» був введений у 1916 році, і визначення цього терміну змінювалося з роками, оскільки змінювалося ставлення та підходи до психічного здоров'я. Однак передумова терміну залишається незмінною: «інформацію, підтримку та розраду можна знайти в книгах» (Brewster & Liz, 2018: 3)

Художня література має унікальну здатність перенести нас в світ іншої особистості, дозволяючи відчувати її переживання та дії. Це допомагає нам уявити життєві обставини, які відмінні від наших власних. Художні твори можуть населити наше сприйняття світу

іншими статтями, етнічними групами, культурами, сексуальною орієнтацією, професійними ролями або віками. Слова, що знаходяться на сторінках, можуть зробити нас свідками втрати дитини, опинитися в обстановці війни, вирости у бідності чи покинути рідний дім для імміграції до нової країни. Все це впливає на наше сприйняття та ставлення до реального світу.

Через емпатію до літературних персонажів, зокрема тих, що переживають травматичні досвіди війни, читачі можуть зрозуміти та вдумливо відреагувати на власні емоційні стани. Читання та обговорення літературних творів можуть стимулювати почуття солідарності, що допомагає підтримувати емоційний добробут та знаходити ефективні шляхи подолання емоційних викликів.

Психолог Вільям Чопік з Мічиганського університету підкреслює, що художня література виконує важливу роль: «Вона викликає невідомі ідеї... і дозволяє нам зосередитися на поглядах інших людей безпечним і віддаленим способом. Таким чином, література стає своєрідним ігровим полем для розвитку навичок емпатії» (Oh, Chopik, Konrath & Grimm, 2020: 244-253).

На нашу думку доречним буде використання терміну «літературний копінг», що розглядається як один з сегментів бібліотерапії. Це адаптивна стратегія, яка використовує вибіркоче читання, рефлексію та обговорення літературних творів як засіб, що сприяє підтримці психологічного здоров'я та зниженню стресу. Стратегія базується на психолінгвістичному аналізі текстів на наявність психоемоційних маркерів, що допомагає подолати складні неординарні реакції на стресові ситуації. Використання текстів та мовленнєвих стратегій сприяє активній обробці та переосмисленню емоційних станів, допомагаючи знаходити внутрішні резерви для подолання труднощів. Літературний копінг включає аналіз текстів, пошук психологічних аналогій у персонажів та в сюжетах, а також створення специфічних зв'язків між мовленнєвими стратегіями та емоційними відчуттями. Цей підхід побудований на припущенні, що використання певних мовленнєвих актів може сприяти внутрішньому перетворенню емоційних станів, сприяючи розвитку

 РЕЦЕНЗОВАНА СТАТТЯ

Згідно стандартів COPE Code of Conduct

психологічної стійкості та покращенню самопізнання. Виокремлюючи та класифікуючи ці лінгвістичні маркери, ми прагнемо зрозуміти їхній вплив на вирішення конкретних психологічних проблем. Цей підхід заглиблюється в мовні нюанси, які резонують зі станом читача, надаючи уявлення про те, як певні слова чи мовні структури в літературі сприяють психологічному залученню читача та його механізмам подолання труднощів. Завдяки лінгвістичному аналізу ця стратегія сприяє вивченню складної взаємодії між мовою та емоційним станом читачів, сприяючи тонкому розумінню психолінгвістичної динаміки.

Відмінність між поняттями "літературного копіngu" і "бібліотерапії" полягає в тому, що "бібліотерапія" акцентує увагу на ліквідувальному впливі на хворого за допомогою читання літературних творів з метою нормалізації та оптимізації його психологічних, а через них фізіологічних і біологічних процесів організму. З іншого боку, "літературний копінг" акцентує увагу на вивченні літературних творів з погляду аналізу маркерів, що сприяють відпрацьовуванню стратегії самозахисту та адаптації до стресових ситуацій і спрямований в першу чергу на підтримку здорових людей, що пережили травматичний досвід. Таким чином, "літературний копінг" орієнтується на літературний аналіз та розробку стратегій, на відміну від бібліотерапії, що вивчає використання літературних творів як інструменту для зниження напруги та підтримки емоційного здоров'я.

Як відомо, мовленнєва діяльність є частиною діяльності сприйняття та спілкування і має чотири фази психічної активності: фаза мотивації, що спонукає до створення намірів та установок для подальшої діяльності; фаза орієнтовних ді, де обираються конкретні дії, спрямовані на досягнення мети; фаза планування діяльності, коли розробляються стратегії та визначаються засоби досягання мети; фаза реалізації плану, де здійснюються заплановані дії для досягнення певної мети.

Літературний копінг можна віднести до емоційно-орієнтованих стратегій психолінгвістики, оскільки його результати сприяють

розвитку емоційного інтелекту, підвищенню емпатії та співпереживанню. Цей підхід допомагає зрозуміти, завдяки чому читач переживає історії літературних персонажів та відчуває їхні емоції, що сприяють психологічній підтримці та підвищенню їхньої внутрішньої резилієнтності.

В контексті чотирьох фаз мовленнєвої діяльності літературний копінг може бути особливо корисним на другій (фаза орієнтовних дій) і третій (фаза планування діяльності) фазах мовленнєвої діяльності. Персонажі літературних творів можуть слугувати для читача своєрідними моделями поведінки, стратегій розв'язання конфліктів та подолання життєвих труднощів. Читач може проектувати свої інтерпретації та емоції на персонажа у вигаданому контексті, який може запропонувати шаблони для можливих «я». Цей процес сприяє підготовці до четвертої фази мовленнєвої діяльності (фаза виконавчої діяльності), допомагаючи читачам підтримувати емоційний баланс, розробляти стратегії та засоби подолання власних труднощів і досягнення поставлених цілей.

Емоційно-орієнтований копінг включає в себе думки і дії, які мають на меті знизити психологічний вплив стресу. Вони дають відчуття полегшення, проте не спрямовані на усунення загрозливої ситуації, а просто допомагають людині відчути себе краще.

Таким чином, читання літератури може позитивно вплинути на людину, що знаходиться в епіцентрі воєнних дій, або вимушена покинути свою домівку, друзів, звичне життя і переїхати у незнайоме середовище.

Методи і методики дослідження. Методологія дослідження включала загальнонаукові, теоретичні та практичні методи аналізу текстів, що передбачав вивчення літературних творів, які відображають різні підходи до подолання травматичних досвідів. Метод теоретичного узагальнення дозволив проаналізувати попередні дослідження та надати теоретичний контекст поняттю «літературний копінг». Фактичні приклади та аналіз текстів дозволив виявити лінгвістичні особливості творів, що написані про війну рф проти України, як-от вживання емоційно-забарвлених слів, метафор,

 РЕЦЕНЗОВАНА СТАТТЯ

Згідно стандартів COPE Code of Conduct

зміни в тоні та настрої тексту, які можуть викликати певні психологічні реакції читачів. Лінгвістичний аналіз включав в себе докладний аналіз лінгвістичних засобів, які використовуються в тексті. Метод корпусного аналізу дозволив вивчити певну кількість текстів для виявлення маркерів та лінгвістичних ознак, які пов'язані з певними емоційними реакціями читачів. Метод класифікації, що дозволив розподілити всі виділені фрагменти тексту за певними ознаками, залежно від їхньої приналежності до конкретного психолінгвістичного маркера. Завдяки поєднанню гіпотетично-дедуктивного методу та індуктивно-дедуктивного мислення, ми змогли сформулювати дослідницьку гіпотезу та переконатися в її правильності. Для фіксації результатів аналізу використовували метод опису. Дискурсивний аналіз дозволив припустити, як літературний текст впливає на формування думок, уявлень та ставлення читачів до подій.

Гіпотеза: Аналіз психолінгвістичних маркерів є важливим аспектом, який допомагає вивчати вплив літературного копінгу на сприйняття, емоційну реакцію та саморозвиток осіб, що пережили травматичні події, такі як військові конфлікти в Україні. Літературний копінг може бути ефективним механізмом адаптації та подолання складних травматичних досвідів, і психолінгвістичні маркери у літературі відіграють важливу роль у цьому процесі. Психолінгвістичні маркери в літературних творах можуть включати в себе різні лінгвістичні елементи, такі як образи, символи, метафори, структура речень, вибір слів тощо, які відображають емоційний стан персонажів та розвиток їхніх внутрішніх конфліктів. Ці маркери можуть викликати інтенсивні емоційні реакції у читачів і сприяти їхньому емпатичному співпереживанню з літературними героями. Завдяки аналізу психолінгвістичних маркерів можна визначити, які літературні твори мають особливий потенціал для розвитку емоційного інтелекту, саморозвитку та подолання емоційних проблем у читачів, які пережили травматичні події. Такий аналіз може сприяти підбору літератури, яка найкращим чином підходить для конкретних потреб та стану психологічного благополуччя

читача.

Виклад основного матеріалу. Отже, читачеві в умовах продовжуваних воєнних дій на допомогу можуть прийти твори у жанрі реалістичного або психологічного роману, в яких він зможе знайти подібність до свого власного досвіду і почуттів, зрозуміти, що його емоції і страхи не є унікальними (*стратегії ідентифікації та співпереживання*). В той же час герой активно працює над вирішенням своєї проблеми, докладає певних зусиль для подолання труднощів. Ці герої відверто висловлюють свої емоції та намагаються осмислити їх, допомагаючи собі та іншим зрозуміти ситуацію. Реалістичні описи їхніх внутрішніх конфліктів можуть відображати *емоційно-орієнтовані стратегії літературного копіngu*.

У творах соціально-психологічного напрямку персонажі ефективно взаємодіють, висловлюють важливість підтримки. Це можуть бути як історичні твори, де події розгортаються в різних історичних періодах, а герої шукають підтримку та спільність із своїми однодумцями або соціальним оточенням, так і фентезі та наукова фантастика, де герої можуть боротися зі світами, наповненими незвичайними викликами, знаходити підтримку в оточуючих, вони знаходять родину, друзів або спільноту, яка допомагає їм подолати труднощі. активно шукають рішення та використовують новаторські методи. В таких творах використовуються *соціально-орієнтовані копінг-стратегії* соціальної підтримки та соціальної діяльності.

Звичайно, що цей перелік не є викінченим оскільки у будь-якого читача завжди присутні індивідуальні стратегії, наприклад, застосування гумору для розрядки напруги. Важливо розуміти, що стратегії можуть варіюватися залежно від особистості, контексту та ситуації. Тому деякі стратегії можуть бути більш ефективними для конкретних осіб або ситуацій, і варто спробувати та вибирати ті, які найкраще підходять.

Ще одним важливим чинником аналізу впливу літературного копіngu на читача є поняття «*психолінгвістичний маркер*». Вони чітко позначають емоційний стан персонажів або автора, а також тотожно

 РЕЦЕНЗОВАНА СТАТТЯ

Згідно стандартів COPE Code of Conduct

впливають на читача, створюючи певний емоційний фон, і є інструментом психологічної підтримки.

Як стверджують Лазарус і Фолкман, до стресів з негативною оцінкою належать втрати, загрози або шкода, що можуть мати наслідки для майбутнього. Виклики несуть більш позитивну конотацію націлені на зростання та пов'язані з емоціями хвилювання та піднесення (Lazarus & Folkman, 1984).

Завдання літературного копінгу включає вивчення лінгвістичних маркерів, стратегій та інших мовних реалій для досягнення психологічної мети через літературний твір. Це означає розкриття та аналіз мовних засобів, спрямованих на відгук конкретних емоцій та реакцій у читача з метою сприяння його психологічному благополуччю та досягнення позитивного емоційного відгуку.

Через невеликий обсяг статті ми зосередимось на деяких психоемоційних маркерах, вибраних з творів сучасних українських авторів написаних після початку війни (з 2014 року).

Зокрема нами було виділено та проаналізовано такі психолінгвістичні маркери, як-от:

- ідентифікація та співпереживання через опис емоційного стану персонажа;
- підсилення емоційних образів за допомогою символів, метафор тощо;
- розкриття внутрішнього стану персонажів через діалог;
- динаміка емоційного стану персонажу від розпачу через саморефлексію до прийняття ситуації та позитивних зрушень.

Детальний опис емоційного стану персонажа допомагає ототожнити його переживання з емоційним станом читача, дає змогу ближче підійти до внутрішнього світу героїв. А отже, сприяє поглибленому розумінню мотивацій героя та віддзеркаленню його настроїв, внутрішніх конфліктів, суперечностей та роздумів на себе, наприклад:

Моя душа роздирається на шматки, наче крихка паперова квітка. Якщо вони знають, хто я насправді, чому ж вони дотримуються цього мовчання? Але якщо вони знають, як це вплине

на мою родину? Ці миті здаються вічністю, коли в серці борються страх і відповідальність, немов два бійці на життя і смерть. І в цьому хаосі думок і почуттів, я спробую знайти ту нитку рішучості, що допоможе мені прокласти шлях через туман невизначеності. (Олександр Терещенко, «Життя після 16:30», 2021). Присутність лексичних психоемоційні маркери: роздирається, крихка, страх, відповідальність, хаос, рішучість, туман, невизначеність, хрупкість, переживання, нерозуміння, сили, сміливість, складності, вказує на крихкість почуттів та переживань героя, нерозуміння ситуації, але ми маємо віру в те, що він знайде сили і сміливість протистояти складностям.

У контексті копінг-стратегій внутрішній монолог у літературі виокремлює ті думки, що можуть сприяти переживанню та зосередженню на власних емоціях читача. З урахуванням цього факту внутрішній монолог персонажу може служити психоемоційним маркером усвідомлення, саморефлексії та розвитку внутрішньої психологічної рівноваги читача, що є важливим компонентом літературного копігу, наприклад:

Старий спить у кріслі, з екрана до нього намагається докричатися хтось, залитий кров'ю, але марно: звук старий вимкнув ще з ночі, його тепер не дістанеш, хоч як кричи. Паша на якусь мить затримується, дивиться на кров. Той, що кричить, теж переводить погляд на Пашу та кричить уже до нього: не вимидай, послухай, це важливо, тебе це теж стосується. Але Паша швидко знаходить пульт, витискає, ніби пасту з тюбика, велику червону кнопку, кидає пульт на стіл і виходить надвір, обережно, щоб не розбудити старого, причиняючи за собою двері. Але двері все одно тривожно проскрипують у ранкових сутінках, старий у кімнаті відразу ж прокидається, знаходить пульт і мовчки вмикає телевізор, в якому відбувається щось жахливе, щось, що стосується всіх. (Сергій Жадан «Інтернат», 2017)

Символізм, застосований у літературному копінгу – це мовний інструмент, що допомагає створювати образні асоціації, що відображають внутрішні стани персонажів та їхні способи подолання

 РЕЦЕНЗОВАНА СТАТТЯ

Згідно стандартів COPE Code of Conduct

стресу. Візуально або метафорично представлені символи можуть передати позитивні емоції, розуміння та глибокий зміст, сприяючи активній емоційній ідентифікації читача з переживаннями героїв.

Подумки питаю: «Де ти?» А вона мені у відповідь: «Не знаю, лише бачу годинник на стіні будинку навпроти, а над годинником — хлопчик у крилатому капелюсі. Знайди мене! Допоможи». Цей сон я бачила багато разів. (Світлана Талан «Оголений нерв», 2015) - годинник і хлопчик у капелюсі можуть бути метафорами часу, який пролетів, і сподівань матері щодо долі її доньки.

Діалоги відіграють важливу роль у відображенні психологічної динаміки персонажів, їхнього розвитку та емоційного стану. З погляду стратегій копіngu у діалогах може відбуватись обмін думками між героями, які вказують на способи управління емоціями та внутрішніми проблемами. Наприклад:

-Маю до тебе велике прохання. Ти ж мій земляк... - Кажі – Якщо раптом... Якщо зі мною щось станеться, ти колись зайдеш до моїх і попросиш від мого імені пробачення. Обіцяєш? – Обіцяю, - сказав я. – Тільки не те, що ти думаєш. – А що? – Я зайду до них і скажу, що на тебе, вайла дурного, впала з верхотури цеглина. – Дякую, - сказав Сіроманець і засміявся своїм приглушеним смішком. Він мене зрозумів. (Василь Шкляр, «Чорне сонце», 2015);

А також конфлікт, який виникає у часи невизначеності:

— А вам чому не спиться? Ще рано, — сказала Настя, повертаючись у приміщення. — Як чому? Свято сьогодні, — поважно промовила жінка. — На референдум потрібно йти, виконати свій, як то кажуть, громадянський обов'язок. — Якраз для цього краще не йти туди.— Ні, я — свідомий громадянин, завжди ходжу на всі вибори й зараз піду. Потрібно поставити хрестик за нове життя. — Колись пожалкуєте за той хрестик, — зауважила Настя. — Звідки тобі знати? Може, навпаки, і діти, й онуки, й правнуки будуть пишатися мною, бо я для їхнього кращого життя поставила у бюлетені хрестика! — пафосно промовила стара. — Або проклянуть, — тихо, щоб не почула свекруха, сказала Настя й сіла снідати. (Світлана Талан «Оголений нерв», 2015)

Зміна настрою персонажа у контексті копінг-стратегій в літературі може охоплювати більший спектр емоційних трансформацій та реакцій, що відбуваються внаслідок взаємодії з різними життєвими подіями, викликами та внутрішніми переживаннями. Це може вказувати на динамічність внутрішньої психологічної картини, відбивати процеси адаптації, реакції на стрес та здатність до розмірковування над своїм емоційним станом. Наприклад, в уривку з твору О. Терещенка ми бачимо спочатку відчуття втрати внутрішньої гармонії через жахи війни, але далі починаються роздуми героя про необхідність внутрішньої перебудови:

Він змусив себе думати зараз про неї, захопився за рятівне коло цього спогаду, тільки щоб не заснути, не сповзти у ті зйомки, у той безглуздий фільм. Найда... Найду йому купили на базарі, у її сумнівних документах, у графі порода, значилося неперевेरшене: «японський пінч». У шостому класі цей запис справив на Романа відповідне враження, дарма що Найда виросла згодом у невиразну двіртер'єрку – менше любити її він не став. Тепер вона, вже стара й товста, ліниво шкутильгала на прогулянках позаду Романа. Він так чітко побачив зараз її лискучу спинку із сивим проділом посередині, її обвислі вушка та бабкувату ходу, аж в очах закипіла волога. Зусиллям волі затримав цю картинку в уяві, так, щоб вона посунула іншу, накрила її, врятувала його від чергового стогону. (Галина Вдовиченко «Маріупольський процес» 2015).

Наступний приклад підкреслює важливість прийняття ситуації як засобу психологічного захисту. Герой відзначає, що відчуття порожнечі може бути результатом не лише фізичного, але й психологічного навантаження, пов'язаного зі стресами та напруженнями військового конфлікту.

Мої думки коливаються від страху до рішучості і назад. Як день і ніч, мої емоції плывуть, несучи мене в глибокі води власних переживань. (Василь Шкляр, «Чорне сонце»);

Показано можливість зміни емоційного стану та внутрішнього спокою навіть після воєнних дій. Автор підкреслює, що хоча війна

 РЕЦЕНЗОВАНА СТАТТЯ

Згідно стандартів COPE Code of Conduct

залишає сліди, люди все одно можуть знайти спокій та зосередитися на позитивних аспектах, що вказує на здатність до адаптації та позитивного розвитку.

Висновки та пропозиції. В дослідженні ми вперше ввели і обґрунтували новий термін - "літературний копінг". Розвиток літературного копінгу є необхідним, а адаптації цього підходу до особливих умов військового конфлікту актуальними. У статті ми розглядали концепцію літературного копінгу як ефективного психолінгвістичного механізму адаптації та підтримки емоційного благополуччя осіб, які пережили травматичні події, зокрема військові конфлікти в Україні. Важливим аспектом нашого дослідження виступають психолінгвістичні маркери, які відіграють ключову роль у впливі літературного копінгу на читачів.

Ми припустили, що аналіз психолінгвістичних маркерів допоможе краще зрозуміти, як елементи літературного копінгу впливають на сприйняття, емоційну реакцію та саморозвиток читачів. Було виявлено, що психолінгвістичні маркери в літературних творах відіграють важливу роль у виникненні емоційних реакцій читачів. Ці маркери сприяють емпатії та рефлексії, що в свою чергу сприяє психологічній підтримці та розвитку внутрішньої резилієнтності.

Літературний копінг орієнтований на емоції і може бути особливо корисним для читачів на стадіях вибору дій для досягнення мети і планування подальшої діяльності, де персонажі літературних творів слугують моделями поведінки і стратегій розв'язання конфліктів. Цей підхід створює можливість для читачів проектувати свої інтерпретації та емоції на персонажів, знаходячи в них шаблони для подолання власних труднощів і досягнення цілей.

Ми передбачаємо, що завдяки аналізу психолінгвістичних маркерів, ми можемо визначити, які літературні твори мають особливий потенціал для розвитку емоційного інтелекту, саморозвитку та подолання емоційних проблем у читачів. Цей аналіз може стати важливим кроком у підборі літератури для конкретних потреб. Додатковим аспектом розвитку літературного копінгу в

цьому контексті є його використання у реабілітації ветеранів після закінчення військових дій. Враховуючи особливості їхнього досвіду та стану, літературні твори можуть сприяти розкриттю позитивних ресурсів, забезпечити внутрішній ріст та сприяти їхній успішній інтеграції в цивільне життя.

В подальших розвідках ми вбачаємо дослідження, спрямовані на теоретичний і практичний аналіз психолінгвістичних маркерів. Передбачається, що виявлення та класифікація певних маркерів у літературних творах допоможе стимулюють читачів до рефлексії, усвідомлення власних емоцій та знаходження механізмів подолання стресових ситуацій.

Застосування літературного копінгу до нормальних людей може пролити світло на стратегії подолання різних життєвих проблем, а також створити розуміння того, як копінг працює через літературних героїв.

 РЕЦЕНЗОВАНА СТАТТЯ

Згідно стандартів COPE Code of Conduct

REFERENCES:

- [1] Моляко, В. О., & Музика, О. Л. (Ред.). (2007). ЗДІБНОСТІ, ТВОРЧІСТЬ, ОБДАРОВАНІСТЬ: ТЕОРІЯ, МЕТОДИКА, РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ. Житомир: Видавництво ПП Рута.
- [2] Зликов, В. Л., Лукомська, С. О., & Федан, О. В. (2016). ПСИХОДІАГНОСТИКА ОСОБИСТОСТІ У КРИЗОВИХ ЖИТТЄВИХ СИТУАЦІЯХ. Київ: Педагогічна думка.
- [3] Карамушка, Л. М. (2022). КОПІНГ-СТРАТЕГІЇ ПЕРСОНАЛУ ОСВІТНІХ ТА НАУКОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ПІД ЧАС ВІЙНИ: РІВЕНЬ ВИРАЖЕНОСТІ ТА ЗВ'ЯЗОК З ПСИХІЧНИМ ЗДОРОВ'ЯМ. Вчені записки Університету «КРОК», (3(67)), 124-133.
- [4] Карамушка, Л. М., Креденцер, О. В., Терещенко, К. В., та ін. (2018). ПСИХОЛОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПІДГОТОВКИ ОСВІТНЬОГО ПЕРСОНАЛУ ДО РОЗВИТКУ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНОЇ НАПРУЖЕНОСТІ: МОНОГРАФІЯ. Київ: Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/712691/> ISBN 978-966-97846-6-7.
- [5] Сергій Сергійович (Saigon), Назаренко, В. М., & Сізікова, Г. (2021). **ГРЯЗЬ [КНАКІ]. Київ: Видавництво Білка.
- [6] Brewster, L. (2018). BIBLIOTHERAPY: A CRITICAL HISTORY. In L. Brewster & S. McNicol (Eds.), *Bibliotherapy* (pp. 3-22). Facet Publishing.
- [7] Briggs, A., Cooper, C., & Quick, J. C. (2017). LAZARUS AND FOLKMAN'S PSYCHOLOGICAL STRESS AND COPING THEORY. In *The Handbook of Stress and Health: A Guide to Research and Practice* (pp. 1-12). John Wiley & Sons.
- [8] Carver, C. S., Scheier, M. F., & Weintraub, J. K. (1989). ASSESSING COPING STRATEGIES: A THEORETICALLY BASED APPROACH. *Journal of Personality and Social Psychology*, 56(2), 267-283. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.56.2.267>
- [9] Catalano, A. (2008). MAKING A PLACE FOR BIBLIOTHERAPY ON THE SHELVES OF A CURRICULUM MATERIALS CENTER: THE CASE FOR HELPING PRE-SERVICE TEACHERS USE DEVELOPMENTAL BIBLIOTHERAPY IN THE CLASSROOM. *Education Libraries: Children Resources*, 31(1), 17-22.
- [10] Lazarus, R. S., & Folkman, S. (1984). *STRESS, APPRAISAL, AND COPING*. New York: Springer Publishing Company.
- [11] Monroy-Fraustro, D., Maldonado-Castellanos, I., Aboites-Molina, M., Rodríguez, S., Sueiras, P., Altamirano-Bustamante, N. F., de Hoyos-Bermea, A., & Altamirano-Bustamante, M. M. (2021). BIBLIOTHERAPY AS A NON-PHARMACEUTICAL INTERVENTION TO ENHANCE MENTAL HEALTH IN RESPONSE TO THE COVID-19 PANDEMIC: A MIXED-METHODS SYSTEMATIC REVIEW AND BIOETHICAL META-ANALYSIS. *Frontiers in Public Health*, 9, 629872. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2021.629872>
- [12] Murphy, L. (1974). COPING VULNERABILITY AND RESILIENCE IN CHILDHOOD. In L. Murphy (Ed.), *Coping and adaptation* (pp. 15-35). Basic Books.
- [13] Oh, J., Chopik, W. J., Konrath, S. H., & Grimm, K. J. (2020). LONGITUDINAL CHANGES IN EMPATHY ACROSS THE LIFESPAN IN SIX SAMPLES OF HUMAN DEVELOPMENT. *Social Psychological and Personality Science*, 11(5), 614-623. <https://doi.org/10.1177/1948550619883871>.

DOI <https://doi.org/10.36074/Lingua.issue2.002>**Степаненко Микола Іванович¹, Петюх Владислава Русланівна²****1.** доктор філологічних наук, професор, професор кафедри журналістики та мовної комунікації*Національний університет біоресурсів і природокористування України, УКРАЇНА***ORCID ID: 0000-0002-6727-1265****2.** магістрантка гуманітарно-педагогічного факультету*Національний університет біоресурсів і природокористування України, УКРАЇНА*

Рекламний дискурс й українські вибори в проєкції на реалії та перспективи

АНОТАЦІЯ. Статтю присвячено аналізу реклами як важливого складника виборчого процесу, інтерпретуванню досвіду української політичної науки у сфері реклами. З'ясовано історію розвитку української реклами в новітню добу, вирізняючи її окремішні характеристики на тлі пріоритетів світової реклами, зокрема західних її моделей. Еволюцію політичної реклами, специфіку пов'язаних із нею маніпуляцій широкого репрезентативного спектра подано крізь призму парламентських виборів в Україні 1998, 1999, 2020, 2004, 2014 рр. Схарактеризовано позитивні та негативні тенденції маніпулятивних технологій, зокрема використання адмінресурсу, впливу медіа на аудиторію. З'ясовано роль ЗМІ в поширенні українських маніпулятивних практик. Окрему увагу приділено чинникам, які сприяють модернізації політичної реклами, зниженню градусу маніпулятивності в сучасному політичному дискурсі.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: виборчий процес; українська політична реклама; політичні технології; маніпулятивні технології; рекламний ринок в Україні.

DOI <https://doi.org/10.36074/Lingua.issue2.002>

Mykola Stepanenko¹, Vladyslava Petiukh²

1. Doctor of Philological Science, Professor,
Professor of the Department of Journalism and Language Communication
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, UKRAINE
ORCID ID: 0000-0002-6727-1265

2. master student of the Faculty of Humanities and Pedagogy
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, UKRAINE

Advertising discourse and the Ukrainian elections in the projection of realities and prospects

ABSTRACT. The article is devoted to the analysis of advertising as an important component of the electoral process, the interpretation of the experience of Ukrainian political science in the field of advertising. The history of the development of Ukrainian advertising in the modern era is revealed, its individual characteristics are highlighted against the background of the priorities of world advertising, in particular its Western models. The evolution of political advertising, the specifics of its related manipulations of a wide representative spectrum are presented through the prism of the parliamentary elections in Ukraine in 1998, 1999, 2020, 2004, 2014. The positive and negative trends in manipulative technologies, in particular the use of administrative resources, and the influence of the media on the audience are characterized. The role of the media in the spread of Ukrainian manipulative practices is determined. Particular attention is paid to the factors that contribute to the modernization of political advertising and reduce the degree of manipulation in modern political discourse.

KEYWORDS: *electoral process; Ukrainian political advertising; political technologies; manipulative technologies; advertising market in Ukraine.*

Постановка проблеми. Зміни, які відбулися в українському суспільстві в останні роки, перехід до нової організації державної влади, створення інституту вільних виборів та впровадження нових інформаційних технологій істотно вплинули на суспільну свідомість. Це спричинило зміни у сферах діяльності, тісно пов'язаних із суспільною свідомістю, зокрема в тих, що функціонують на принципах формальної рівності та конкуренції. Політична реклама є одним із таких напрямів, вона встановлює горизонтальні зв'язки між незалежними політичними організаціями та громадянами, визнаючи їхнє право на свободу вибору.

Політична реклама – це ключовий елемент рекламної індустрії і важливий складник політичного процесу. Вона слугує ефективним засобом поширення політичних ідеалів, що відповідають очікуванням суспільства. Однак у політичній рекламі часто використовують різні маніпулятивні техніки. Тема політичної дезінформації та обману громадян у боротьбі за владу набуває все більшої популярності в сучасній політичній науці. Ця проблема є особливо актуальною в епоху інформаційно-кібернетичної революції, яка відкриває нові можливості впливу на маси не тільки на національному, а й на глобальному рівнях. Як показує досвід світової епідемії COVID-19 та війни з Росією, населення багатьох країн може бути схильним до панічних настроїв, раптово змінюючи свою поведінку і втрачаючи орієнтацію в подіях.

Одночасно виникає потреба у вивченні інституційно-організаційного аспекту політичних маніпуляцій, оскільки саме в цьому контексті експліцитно заманіфестована суб'єктність політичного впливу. Відсутність чітких наукових знань або хоча б раціональних суджень щодо суб'єктів і об'єктів політичних маніпуляцій на глобальному, національному, регіональному та локальному рівнях зумовлює появу конспірологічних теорій, які так само стають частиною суспільного дискурсу і сприяють дестабілізації політичної ситуації. Усе це підкреслює важливість пропонованого дослідження.

Аналіз досліджень та публікацій. Тема застосування технологій впливу, зокрема маніпуляцій, не є новою й має своє коріння ще в

 РЕЦЕНЗОВАНА СТАТТЯ

Згідно стандартів COPE Code of Conduct

античності. Історично найвагоміші дослідження масової свідомості були здійснені такими вченими, як Г. Тард, Г. Ле Бон і З. Фройд, а також представниками психологічної науки, такими як Е. Фром і Х. Аренд. Особливої уваги заслуговує внесок Е. Бернейза, якого небезпідставно вважають «батьком» сучасного політичного PR. Він креативно поєднав ідеї Г. Ле Бона про психологію натовпу з психоаналітичними концепціями З. Фрейда, підкреслюючи, що «усвідомлене маніпулювання звичками мас є важливим елементом демократичного суспільства». З-поміж сучасних дослідників – О. Бойко, В. Бокач, С. Буртек, О. Гойман, М. Гурицька, Л. Ільницька, Н. Кожемяченко, І. Костюк, Н. Лікарчук, Т. Сергієнко, О. Свіцєрська, О. Шевчук та ін.

Мета роботи – системний аналіз української політичної реклами крізь призму її історії становлення, змісту, форми, позитивної і негативної ролі у виборчому процесі; вивчення особливостей використання маніпулятивних технік у політичній рекламі в контексті сучасного політичного процесу.

Виклад основного матеріалу. Політична реклама є одним з найпоширеніших та найефективніших інструментів комунікації під час виборів. Політичні сили, які претендують на владу, щедро інвестують у свою рекламу, розуміючи дієвість її впливу на виборців, отже, й на свою майбутню перемогу. Для нашої держави реклама – відносно нове явище. На зміну вуличним оголошенням та рідкісним поштовим розсилкам, які культивувалися в радянський час, у кінці 80-х років XX століття приходять досконаліші технології. Відомо, що на розвиток реклами впливає ринок. В Україні він залишався нерозвиненим, залежним від адміністративного ресурсу, підпорядкованим та нестабільним правилам, які визначала політична еліта. Відсутність консенсусу серед політичної еліти та суспільства загалом спричинили домінування принципу, поійменованого «грою без правил». Норми, які регулювали використання реклами політичними суб'єктами, рекламними агентствами та ЗМІ, часто ігнорувалися. Не варто випускати з поля зору того, що сьогодні поряд із традиційними медіа активно залучаються й соціальні мережі для донесення певних фактів і доказів до суспільства (див. про це: [1]). На діяльність реклами

впливали такі неформальні політичні практики, як корупція, особисті зв'язки та телефонне право. Основні стратегії української реклами полягали в легітимізації заздалегідь чітко прогнозованих результатів виборів, виправданні фальсифікацій і поясненні політичних уподобань електорату. Якісні зміни на ринку політичної реклами відбулися через її використання для формування іміджу політичних лідерів та партій. Важливо вирізнити те, що учасники виборчого процесу акцентували увагу виборців не на програмах партій, які часто були схожими та складними для розуміння, а на персональних образах кандидатів. Сутнісною особливістю ринку політичної реклами в Україні є присутність іноземних агентств і політтехнологів, переважно з США та Європи. Принципи застосування політичної реклами, запозичені із західних моделей, адаптувалися українськими фахівцями до місцевих умов, але це знижувало їхню ефективність і не забезпечувало очікуваних результатів.

Вибори 1998, 2002 років і президентські вибори 1999 року стали новими етапами, які продемонстрували значний професіоналізм в організації кампаній, грамотному використанні медіа та сучасних маркетингових підходів. Вибори 2002 року підкреслили значущість іміджевих ресурсів, які стали важливішими за ідеологічні аспекти. Новим етапом стали вибори 2004 року. Варто відзначити, що одна з причин успіху Помаранчевої революції – некомпетентність деяких політологів, які неправильно оцінювали ситуацію і давали неконструктивні поради тодішньому режимові. Іноземні агентства, зокрема Міжнародна Асоціація Маркетингових Ініціатив (МАМІ), а також політтехнологи, тоді виконували роль зовнішніх впливових сил у виборчих кампаніях України, представляючи різні політичні ідеали, цілі та цінності. Це перетворило їх на унікальні психологічні ресурси в політичному протистоянні. Отже, розвиток політичної реклами відбувався в умовах формування політичного ринку, що означало інституціоналізацію політичної конкуренції.

Що ж до основних чинників становлення рекламного ринку в Україні, то серед них передусім потреби політичних еліт взаємодіяти з виборцями в боротьбі за владу, а також прагнення вияскравитися з-поміж схожих політичних гасел. Ринок політичної реклами

 РЕЦЕНЗОВАНА СТАТТЯ

Згідно стандартів COPE Code of Conduct

розвивається на тлі демократичного переходу та формування політичних структур. Технології створення ефективної політичної реклами в Україні лише починали набувати популярності, хоча у світі реклама вже давно стала органічним складником виборчого процесу.

Досвід української політичної науки у сфері реклами має як позитивні, так і негативні аспекти. Хоч і не використовуються всі можливості міжнародного іміджмейкерства, однак чинна виборча практика допомагає зберегти свідомість масового споживача [2]. Натепер існують приклади неефективної та навіть шкідливої реклами для іміджу кандидатів.

Щоб зрозуміти, чому одна рекламна кампанія є успішною, а інша – просто марною витратою грошей, потрібно глибше розібратися в понятті політичної реклами, її особливостях й основних аспектах.

Політична реклама в Україні має свої специфічні риси, які відрізняють її від комерційної. По-перше, політична реклама є лише частиною ширшої системи політичних технологій і може бути малоефективною, якщо не підтримується іншими заходами. Наприклад, на парламентських виборах 2012 року партія Н. Королевської «Україна – Вперед!» отримала лише 1,5 % голосів, попри аж за надмір активну активну рекламу. Володимир Фесенко з Центру політичних досліджень «Пента» підкреслив, що партія програла через неправильні рекламні акценти.

По-друге, політична реклама має чітко визначені цілі та терміни, оскільки діє в умовах політичної конкуренції. Її мета – залучити виборців в конкретний день, що відрізняє її від комерційної реклами, яка орієнтована на утривавлене в часі споживання товарів.

Крім того, політична реклама залишається актуальною після виборів, оскільки її мета – зберегти лояльність виборців. Це може ускладнювати сприйняття звітності депутатів як реклами. Наприклад, рекламні плакати П. Порошенка зі слоганом «Дякую за довіру», що з'явилися після виборів 2014 року, викликали більше глузувань, ніж підтримки, позаяк не містили жодної корисної інформації та виглядали радше як безглузда витрата коштів.

Політична реклама має свої особливості, що відрізняють її від комерційної. По-перше, вона стосується реальних людей, а не товарів.

Невдалі висловлювання політиків можуть зруйнувати навіть найуспішнішу кампанію. Яскравим прикладом є Віталій Кличко, чий потенціал знизився через кілька невдалих публічних «зізнань».

На відміну від комерційної реклами, що пропонує матеріальні продукти або послуги, політична реклама продає нематеріальні ідеї та обіцянки. Вона може містити більше неправди та перебільшень, адже обіцяє виборцям щасливе майбутнє, а не конкретного кандидата.

Як бачимо, хоча політична реклама використовує подібні методи до комерційної, її специфіка вимагає особливого підходу. Політична реклама є лише фрагментом ширшої системи політтехнологій, і спроба подати кандидата лише через рекламу зазнає невдачі. Важливо чітко визначити структуру політичної реклами, її комунікативні особливості та зв'язки між процесами в рамках виборчих кампаній, особливо після ухвалення нової редакції Закону «Про рекламу» у 2003 році. Україні необхідно створити окремий Закон про політичну рекламу для покращення взаємодії між політиками та громадянами [3].

Наступним важливим етапом удосконалення процесу, про який ідеться в пропонованому дослідженні, стали вибори 2014 року, які проходили в складних умовах, оскільки країна ще переживала наслідки Революції Гідності, а Росія вже анексувала Крим і розпочала військову агресію. Ці знакові події не могли залишитися поза увагою політиків під час кампанії.

У політичних роликах Петра Порошенка зацентовано на важливості усвідомлення небезпек, що загрожували Україні, та відповідальності виборців у підтримці його кандидатури. Ролики містили виступи педагогів, письменників та громадських діячів, які закликали голосувати за Порошенка. Молодь експлуатувала гасло «Жити по-новому», указуючи на важливість безпеки, освіти та довіри до правоохоронних органів.

Арсеній Яценюк у своїй кампанії зосередився на євроінтеграції та обіцяв новий парламент і сильний уряд, який завершить реформи та зміцнить армію. У його роликах опозиційні наголошували на потребі захистити країну у Верховній Раді після перемог на фронті.

 РЕЦЕНЗОВАНА СТАТТЯ

Згідно стандартів COPE Code of Conduct

Юлія Тимошенко обіцяла зупинити війну, повернути Крим та подолати корупцію, а також підтримати середній клас і прагнення України до членства в ЄС.

Олег Тягнибок позиціонував себе як справжнього лідера без великих фінансів, який веде за собою ідейну силу, здатну підняти країну.

У 2014 році проросійську нішу зайняла Опозиційна платформа, що закликала до захисту інтересів промислових регіонів. У їхніх відео вирізняється байдужість влади до регіонів та загрозу підвищення тарифів і втрати робочих місць, а також безпосереднє звинувачення Києва в недбалості, що, зрозуміло, відповідало позиції Кремля про «громадянську війну» в Україні.

Схожу позицію займав Сергій Тігіпко з гаслами «Зупинити війну» та «Світ понад усе». Основу його дискурсу становило те, що ми не чуємо один одного, а це шлях у нікуди. На думку цього політика, ми втрачаємо громадянське порозуміння та можливості для економічного відновлення. Тігіпко закликав до проведення переговорів. У одному з роликів він згадував про свого батька, який пройшов Другу світову війну, підкреслюючи, що нинішня війна розділила країну барикадами, і не за це його предки боролися.

Комуністична партія України демонструвала ще відкритішу проросійську позицію, активно пропагуючи свою українофобію. В одному з роликів стверджувалося, що забороняється російська мова в медіа, а «західні маріонетки» сприяють фашизму в Україні. Лідер партії Петро Симоненко говорив про необхідність співпраці з Митним союзом для покращення добробуту країни. Однак вже того ж року Комуністичну партію офіційно заборонено в Україні, і такі гасла перестали лунати.

Понаддесятирічний досвід проведення демократичних виборів в Україні свідчить про певні закономірності в електоральній системі країни. Однією з найсумніших тенденцій є прогресувальне використання маніпулятивних практик учасниками політичного процесу. Маніпуляція перетворюється на значуще соціальне явище, яке охоплює не лише політику, а й масову свідомість, проникаючи в

технології організації виборів і виборчих кампаній. Це викривляє поле масової комунікації, ставить під загрозу демократію та економічний розвиток держави. Вплив політичних маніпуляцій на українського виборця викликає серйозне занепокоєння та натякає на те, що в майбутніх виборчих кампаніях такі методи будуть використовуватися все частіше, а їхня агресивність зростає.

Результати парламентських виборів в Україні вказують на особливості та тенденції в застосуванні маніпулятивних технологій. По-перше, для виборів в Україні характерне широке використання маніпуляцій. Технологізація виборчого процесу стає чіткою тенденцією в розвитку вітчизняної політичної системи. Це промовисто демонструє динаміка виборів з моменту незалежності. Більшість виборчих технологій виявилися маніпулятивними прийомами впливу. Така еволюція виборчої системи несе в собі серйозні загрози для українського суспільства та державності. Коли фінансові та медійні ресурси зосереджені в руках кількох владних груп, контроль над владою втрачено, вибори стають фарсом, а прірва між владою і суспільством поглиблюється. Значні соціальні групи фактично позбавлені політичної ініціативи, а еліта отримує майже необмежений контроль над напрямком суспільного розвитку і системним втіленням своєї політики.

По-друге, використання адміністративного ресурсу під час виборів є класичним прикладом маніпуляцій процесами, коли органи державної влади та суб'єкти виборчого законодавства використовують своє становище для забезпечення подальшої участі у владі. Основними формами реалізації адміністративного ресурсу в Україні є такі: маніпуляції з виборчим законодавством через лобювання вигідних чинній владі норм, маніпуляції з реєстрацією партій, кандидатів і виборчих блоків, контроль за реєстрацією виборців, формування виборчих округів (технології електорального інжинірингу), використання керівників державних установ для виконання певних дій, упереджений контроль за дотриманням законодавства різними політичними суб'єктами, маніпуляції з фінансуванням виборів, витрати державних коштів на власні виборчі

 РЕЦЕНЗОВАНА СТАТТЯ

Згідно стандартів COPE Code of Conduct

кампанії, а також цензура й контроль над ЗМІ.

Маніпулятивний потенціал адміністративного ресурсу значний, він охоплює діяльність багатьох державних і недержавних інститутів. Організаційні ресурси включають, як мінімум, наявність штабу, юридичного відділу, фахівців для моніторингу та аналітики, а також достатню кількість офіційних спостерігачів. Інформаційні ресурси передбачають присутність власних ЗМІ і доступ до інших. Значний фінансовий ресурс також відіграє важливу роль. Проте навіть за наявності всіх цих ресурсів важко повністю протистояти використанню адміністративного ресурсу особами, які представляють владу. Унаслідок цього вони завжди матимуть певні переваги у виборах. Це ускладнює прогнозування результатів виборів та розподіл місць у парламенті, оскільки соціологи, які проводять електоральні дослідження, наражаються на похибки, зумовлені недоліками системи організації виборів, а не реальними вподобаннями електорату.

По-третє, однією з ключових рис сучасного політичного лідерства є його «дистанційність». Лідер та його послідовники зазвичай не взаємодіють безпосередньо, а їхні стосунки опосередковані організаціями, людьми, які обслуговують політичну систему, і, що найголовніше, засобами масової інформації. Передача та сприйняття інформації в знаковій формі відкриває перспективи для надання їй певного значення, формування ставлення до політичних діячів, чия діяльність впливає на інтереси громадян, а також визначення певної політичної поведінки в рамках конкретної соціальної системи.

Маніпулятивний вплив медіа на сучасну аудиторію, яка складається з потенційних виборців, ґрунтується на трьох основних концепціях соціології масмедіа: формуванні порядку денного, зосередженні уваги аудиторії та використанні стандартних шаблонів. Зокрема, відбір новин за темами є однією з найпоширеніших технологій боротьби за голоси виборців в Україні. Ця технологія реалізується через виривання подій з їхнього реального контексту та поміщення в новий, символічний контекст – тему новини. Оскільки в цій технології можуть використовуватися прийоми психоманіпуляцій,

вона стає поширеною та впливає на медіапейзаж країни.

По-четверте, характерною рисою маніпулятивних технологій у сучасній політичній боротьбі в Україні є застосування псевдореальностей («віртуальних реальностей»), тобто штучно створених проєкцій дійсності через засоби масової інформації, які формують масову свідомість. У цьому контексті парламентські вибори 2012 року стали, на нашу думку, знаковими для символізації політичного життя країни. Це відбувається через домінування в медіа національного та регіонального рівня великої кількості псевдоновин і псевдоподій, які створюють «віртуальні реальності» для конкретних цільових груп виборців. Важливо зазначити, що після завершення виборчих перегонів ситуація істотно не змінилася.

Вибори, що вже відбулися, можна розглядати як підготовчий етап до майбутніх президентських виборів, на яких політичні сили тестували та відпрацьовували різноманітні маніпулятивні технології через контрольовані ними ЗМІ. Серед цих технологій на особливу увагу заслуговує сценарій «розколу України», який базується на віртуальному розділенні держави на «Захід» і «Схід», а також на конфронтації «Фашистів» та «Антифашистів». Кожна з цих груп ймовірно отримає свого кандидата на пост президента, і, з огляду на кількісну перевагу, переможцем може стати кандидат від «Сходу». Такий сценарій теоретично є частковим повторенням перших президентських виборів в Україні (Л. Кравчук проти В. Чорновола), проте нові рівні розвитку сучасних ЗМІ, реклами, PR і політичного маркетингу в Україні дають підстави очікувати використання більшої різноманітності маніпулятивних технологій та їх удосконалення.

Отже, інституційні технології протидії маніпуляціям включають в себе публічну політику, деліберативні процеси (глобальні масові консультації), альтернативні політичні рішення на етапі їхнього розроблення, відкриту аргументацію для кожної альтернативи та вибір альтернативи всіма учасниками комунікації. Однак важливо також зосередити увагу на рекомендаціях щодо протидії політичним маніпуляціям в Україні, зокрема інформаційним аспектам і громадській думці. Нинішній політичний режим свідомо

 РЕЦЕНЗОВАНА СТАТТЯ

Згідно стандартів COPE Code of Conduct

використовує ці інструменти для самозбереження, незважаючи на свою відому неефективність, що стало очевидним після останніх парламентських виборів, і становить загрозу для майбутнього однієї з найбільших країн Європи.

На наш погляд, ЗМІ відіграють провідну роль у поширенні маніпулятивних технологій, що становлять загрозу для українського народу. Радикальним методом «лікування» медіа від політичних маніпуляцій може бути лише зміна всієї системи влади в країні – від осіб, які її представляють, до термінового проведення реальних політичних, економічних та соціальних реформ, які зараз лише імітуються чинною владою. Для цього необхідно перетворити державу з суб'єкта політики на її об'єкт, зробивши її інструментом для досягнення інтересів громадян. Виконавча влада має стати підконтрольною виборцям. Це може бути реалізовано шляхом обрання виконавчої влади на виборах до Верховної Ради, що надасть право парламентським партіям формувати уряд без використання «неформальних» методів для створення парламентської більшості, або ж шляхом обрання виконавчої влади на президентських виборах, де президент очолюватиме уряд. Також ми вважаємо, що громадський контроль, зокрема за діяльністю ЗМІ, повинен стати найефективнішим механізмом протидії маніпуляціям з боку влади, політиків і бізнесу.

Важливо в цьому контексті згадати професійну етику. Відомо, що значний вплив на етичні стандарти журналістики, а також на самих журналістів, мають економічні, політичні та соціальні умови їх роботи. У цьому дискурсі ситуація в українській журналістиці наразі є дуже складною. Проте ми переконані, що зусилля стосовно впровадження етичних і професійних принципів журналістики, навіть у теперішніх умовах переходу, у яких перебуває країна, повинні продовжуватися і не можуть бути марними.

Розвиток громадянського суспільства залежить не лише від основних прав особи, але й від створення суспільної сфери, у якій усі обґрунтовані думки, цінності, інтереси та перспективи можуть бути висловлені. Оскільки така царина навряд чи виникне сама по собі,

законодавство повинно покласти на масмедіа певні обов'язки щодо сприяння плюралізму та громадському дискурсові. У розгляданому контексті комерційні ЗМІ не можуть бути звільнені від необхідності діяти як соціально відповідальний бізнес і не можуть залишатися поза громадським контролем. Особливо це стосується України, де ні держава ще не є демократичною, ні бізнес ще не відзначається прозорістю та відповідальністю. Багато українських комерційних телеканалів базуються на колишній або нинішній державній інфраструктурі, створеній на кошти платників податків. До того ж такі канали, як «1+1» і «Інтер», продовжують використовувати цю інфраструктуру.

Для розв'язання цих питань потрібна комплексна робота в кількох напрямках, а саме:

1. Законодавче забезпечення ринкових перетворень у сфері ЗМІ. Хоча українське медійне законодавство формально виглядає демократично, насправді воно засноване на практиках країн з розвинутою ринковою демократією та традиційним правом. Проте в умовах перехідного суспільства, де не відбулася люстрація радянських чиновників, законодавство повинно активізувати перехід медіа до ринкових відносин. Медіа повинні бути або комерційними, або громадськими. Роздержавлення ЗМІ має стати ключовою вимогою політичних сил, які прагнуть демократичних змін в Україні.

2. Закріплення законодавчих норм, які забезпечують прозорість власності та контролю в медійній сфері. Громадяни мають право знати, кому належать ЗМІ, хто є справжніми акціонерами, кредиторами та основними рекламодавцями.

3. Забезпечення законодавчого захисту власників, редакційних колективів та журналістів від політичної цензури. Закон «Про політичну цензуру» має надати чітке визначення терміна «цензура».

4. Створення розвинутої системи малих неприбуткових ЗМІ, які за підтримки певних законів, і податкових пільг та меценатства також, можуть засновуватися та підтримуватися громадськими фондами.

5. Сприяння розвитку незалежних журналістських профспілок, які можуть стати основою для справжнього корпоративного об'єднання

 РЕЦЕНЗОВАНА СТАТТЯ

Згідно стандартів COPE Code of Conduct

проти державної цензури та цензури з боку власників ЗМІ. Це програмує легалізовану змогу проведення як локальних, так і загальнонаціональних страйків.

Висновки та пропозиції. Загальне усвідомлення принципів сучасного демократичного державотворення громадськістю, на нашу думку, повинно стати консолідувальним чинником, що запобігатиме виникненню нелегітимної державної влади, яка фактично узурпує конституційні права громадян для власних інтересів або на користь політичних кланів. Не можна ігнорувати того, що потужні держави активно лобіюють свої інтереси в Україні. Багато хто вважає, що для досягнення своїх глобальних цілей можна використовувати будь-які засоби, особливо враховуючи політико-географічне становище України. Боротьба за майбутнє держави ще попереду, і маніпуляція суспільною свідомістю з метою розділення українського суспільства за політичними та етнічними ознаками триває. Це дає підстави зацікавленим особам вважати себе революціонерами, а свій прихід до влади – реформою або навіть революцією.

Отже, інституційні технології для уникнення маніпуляцій включають публічну політику, деліберативний процес (масові консультації), альтернативні політичні рішення під час їхнього випрацювання, а також відкриту аргументацію щодо кожної альтернативи й вибір альтернативи усіма учасниками комунікації. До основних чинників, які знижують ефективність маніпуляцій у сучасному політичному дискурсі, уналежнюємо такі: удосконалення законодавчої бази, що регламентує механізми виборів та діяльність ЗМІ, громадських організацій, політичної реклами; розроблення професійних етичних кодексів; розвиток конкурентних медіамереж та нових медіа (соціальні мережі та Інтернет загалом); а також розвиток громадянського суспільства, політичної культури, активності та освіченості населення зі стратегічних політичних питань.

REFERENCES:

- [1] Бойко, О. (2007). Анатомія політичного маніпулювання. Ніжин : ДС Міланік.
- [2] Костюк, І. (2014). Основні прийоми маніпуляції масовою свідомістю в телевізійній політичній рекламі. *Наукові дослідження українського медійного контенту: соціальний вимір*, № 2, 72–79.
- [3] Про рекламу: № 271/96-ВР. (1996). Retrived from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/270/96-вр>

DOI <https://doi.org/10.36074/Lingua.issue2.003>Тишакова Людмила Тимофіївна¹, Хайруліна Наїля Фаритівна²

1. кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри романо-германської філології,
Навчально-науковий інститут філології і журналістики
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», УКРАЇНА
ORCID ID: 0000-0001-9237-2730

2. кандидат філологічних наук, доцент кафедри романо-германської філології
Навчально-науковий інститут філології і журналістики
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», УКРАЇНА
ORCID ID: 0000-0003-3983-3627

Порівняльний аналіз англійського та американського гумору в літературному дискурсі

АНОТАЦІЯ. Статтю присвячено дослідженню гумору як різновиду комічного в літературному дискурсі. Визначено склад традиційної парадигми різновидів комічного, до якої входять гумор, іронія, сатира, сарказм. Описано провідні прийоми та мовні/мовленнєві засоби репрезентації та посилення комічного ефекту в художньому дискурсі. Розглянуто основи їх комплексного опису. Проаналізовано поняття «гумору» з точки зору гумору як лінгвістичного та соціокультурного явища в літературному дискурсі. Увагу зосереджено на дослідженні особливостей британського та американського гумору. Авторки простежують відмінності англійського та американського гумору в українських та зарубіжних лінгвістичних і літературознавчих джерелах. Виявлено особливості самого лінгвістичного критерію, який має важливе значення для ідентифікації та вивчення гумору як різновиду комічного лінгвістами. Висвітлено провідні класифікації вербальних засобів, форм і прийомів гумору в художньому дискурсі. Встановлено, що гумор в англійців має тенденцію проявлятися переважно під час особистих труднощів і бути значною мірою самоспрямованим, а найважливішою рисою американського гумору є використання сленгу, який притаманний лише американцям.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: гумор; комічний ефект; художній дискурс; лінгвосоціокультурний феномен; англійський гумор; американський гумор; мовні засоби.

DOI <https://doi.org/10.36074/Lingua.issue2.003>Liudmyla Tyshakova¹, Nailia Khairulina²

1. Ph. D in Pedagogical sciences, Associate professor,
Associate professor of the Department of Romance & Germanic Philology
State Institution «Luhansk Taras Shevchenko National University», UKRAINE
ORCID ID: 0000-0001-9237-2730

2. Ph. D in Philological sciences,
Associate professor of the Department of Romance & Germanic Philology
State Institution «Luhansk Taras Shevchenko National University», UKRAINE
ORCID ID: 0000-0003-3983-3627

Comparative analysis of English and American humor in literary discourse

ABSTRACT. The article studies humor as a type of comic in the literary discourse. The composition of the traditional comic variety paradigm is determined, including humor, irony, satire, and sarcasm. The leading techniques and linguistic/speech means of representing and enhancing the comic effect in the literary discourse are described. The essentials of their complex description are considered. The concept of humor is analyzed as a linguistic and sociocultural phenomenon in the literary discourse. Attention is focused on investigating the peculiarities of British and American humor. The authors trace the differences between English and American humor in domestic and foreign linguistic and literary sources. The peculiarities of the linguistic criterion itself are revealed, which is essential in linguists' identification and study of humor as a kind of comic. The leading classifications of verbal means, forms, and techniques of humorous wit in the literary discourse are highlighted. Humor among the English tends to manifest itself mainly in times of personal hardship and to be largely self-directed. The most crucial feature of American humor is slang, which is peculiar only to Americans.

KEYWORDS: *humor; comic effect; literary discourse; linguistic and sociocultural phenomenon; English humor; American humor; language means.*

 РЕЦЕНЗОВАНА СТАТТЯ

Згідно стандартів COPE Code of Conduct

Problem statement. During the last decade, due to the expansion of international professional contacts and more fluent information exchange, many-sided and systematic communication on the international level became a marked tendency of all countries. Knowledge of foreign languages allows for making educational, cultural, and professional contacts. Thus, studying English as the leading international language is essential nowadays. Humor, as a multifaceted phenomenon, can be both the object and the means of teaching. It can be regarded and investigated as an integral part of British society and an effective means of bringing up a personality.

Though English and American people share one language, their humor is separated by several peculiarities resulting from their sociocultural development. The English and Americans use much humor, as evidenced by the incredible number of humorous films, publications, and radio comedy shows. What is typical for both countries is their love for practical jokes, puns, understated quips, and parodies (burlesque) [2, p. 215].

Humor application at higher educational institutions is an essential part of teaching English because by studying peculiarities of English and American humor, the learners of foreign languages are ready to enter the system of international and world cultures and behave naturally in British or American societies. English humor is an integral part of British and American society, so its knowledge is necessary for learners of English as a second language [1].

Analysis of research and publications. The following national and foreign linguists carried out the research in the field of humor: I. K. Kobyakova, D. V. Kazakova, V.E. Krasnopolskyi, N. F. Khairulina, L. Leacock Stephen, E. Mintz, L. F.L Nilsen Don, S. Scobie, etc. The research is based on texts of different stylistic and genre orientations and presented in the original.

The aim of the work. The article aims to provide a multidimensional view of humor as a comic to analyze humor as a linguistic and sociocultural phenomenon in literary discourse. One of the objectives is to analyze the primary language means used in humorous discourse. For

sure, humor always requires language. Language is an approximation of thoughts through symbolic manipulation, and the gap between the expectations inherent in those symbols and the breaking of those expectations leads to laughter. In other words, a common explanation is that humor is based on surprise.

Presentation of the primary material. Nowadays, a significant number of theories concerning humor exist. It is regarded as a linguistic, social, and cultural phenomenon. Besides, it is the object of psychology, medicine, and philosophy investigation. Jokes are often based on bending the rules of logic and common sense (especially on punch lines). Jokes connect new elements and make associations one could not make in nature. This helps to make people's banks of knowledge grow.

Humor is an integral part of life in all nations. Nevertheless, cultural characteristics greatly influence the peculiarities of humor in every country. Every nation considers its humor entirely superior and either refuses to admit it or reluctantly admits the humorous qualities of other people. The thing is that understanding of humor lies in three factors: the situation of communication, the sender, and the receiver of the message. The result of a humorous act is finding out the level of understanding of the participants of the situation.

Three schemes are essential for understanding: cognitive, formal, and emotional. Cognitive schemes are necessary for understanding the semantics of an utterance. Mastering formal schemes, one can distinguish the genre of the humorous discourse (the primary genre is a joke). Emotional schemes are essential for creating a particular mood, which helps get a person ready for humorous intercourse. Emotional schemes are more important for understanding humorous discourse than other types of discourse. Because humor is connected with emotional communication, emotional state is often determinant for understanding humorous utterances.

Misunderstanding of humorous text in a foreign language may occur not only because of the absence of correspondence of some things in different cultures or because of unawareness of the norms of behavior in another culture but also because of some language peculiarities. There

✓ РЕЦЕНЗОВАНА СТАТТЯ

Згідно стандартів COPE Code of Conduct

are several groups of mechanisms for creating comic effect: phonetic – spoonerisms, shifting stress or changing the intonation; lexical – comparison, homonymy, renewed idioms and, finally, syntactical means – a wrong syntactic connection and the use of parallel syntactical constructions [4].

Let us consider the main peculiar features of English and American humor in literary discourse. A practical joke is a prank or trick usually intended to make the victim appear foolish. In popular terms, this humor is called *kidding around* or *putting someone on*. It is part of the daily life of many Americans and often serves as a background to regular conversations. A pun uses words or phrases to exploit ambiguities and innuendoes in their meaning, usually for humorous effect, as a play of words. An example is:

*Ben Battle was a soldier bold
Moreover, it is used for war alarms.
But a cannonball took off his legs,
So he laid down his arms (Thomas Hood)*

A quip is a sarcastic or cutting remark or just a witty saying. For example:

– Are you fishing? No, just downing worms [3, p. 31].

Parody is also a significant genre of English humor. The master parodist, the librettist W. S. Gilbert, parodied not only English society in his comic operas, satirizing the class system but culture as well, poking fun at conventional drama and the aesthetic movement of the late nineteenth century. At the same time, his composer Arthur Sullivan wrote music essentially one extended parody of Rossini, Wagner, English folk music, Japanese music, and so on. There is a saying in England: *You cannot do anything in England without someone making fun of it*.

Burlesque became a popular form of entertainment in the USA in the middle of the 19th century. Initially a form of farce in which females in male roles mocked the politics and culture of the day, burlesque was condemned by opinion makers for its sexuality and outspokenness. The form was hounded off the "legitimate stage" and relegated to saloons and barrooms, and its content primarily raunchy jokes.

One more common characteristic of English and American humor is irony, widely used in English and American literature and radio comedy shows. *Irony* is a literary or rhetorical device in which there is a gap or incongruity between what a speaker or a writer says and what is generally understood (either at the time or in the later context of history). Irony may also arise from discordance between acts and results, especially if it is striking and known to a later audience. A certain kind of pursuing a desired outcome results in the opposite effect, but again, only if this is known to a third party. In this case, the aesthetic arises from the realization that an outcome and that the very effort has seen its undoing. More generally, irony is understood at an aesthetic valuation by an audience, which relies on a sharp discordance between the real and the ideal and is variously applied to texts, speech, events, acts, and even fashion. All the different senses of irony revolve around the perceived notion of an incongruity, or a gap, between an understanding of reality, or expectation of reality, and what happens.

H. W. Fowler, a scientist, used to say about irony: "An irony is a form of utterance that postulates a double audience, consisting of one party that hearing shall hear and shall not understand and another party that, when more is meant than meets the ear, is aware both of that more and the outsider's incomprehension." [5, p. 293].

There are different kinds of irony:

1. Socratic irony is feigning ignorance in order to expose the weakness of another's position. Socratic irony involves a profession of ignorance that disguises a skeptical, non-committed attitude towards some dogma or universal opinion that lacks a basis for reason or logic. Socrates' "innocent" inquiries expose the vanity or illogicality of the proposition step by step by unsettling the assumptions of his dialogue partner by questioning or simply not sharing his basic assumptions. The irony entertains those onlookers who know that Socrates is wiser than he permits himself to appear and who may perceive slightly in advance the direction the "naïve" questioning will take. Many have interpreted Socrates as not feigning ignorance so much as expressing philosophical skepticism.

2. Roman irony is the kind of irony that was used in public speaking

 РЕЦЕНЗОВАНА СТАТТЯ

Згідно стандартів COPE Code of Conduct

and rhetoric in Roman times. Its very characteristic was that the words were used opposite to their meaning or intent. Shakespeare imitated Roman irony in his play "Julius Caesar" in Mark Antony's speech: *Friends, Romans, countrymen, lend me your ears! I come to bury Caesar, not to praise him*", continually emphasizing that Brutus and the conspirators "are honorable men." The subsequent monologue uses extensive irony to glorify Caesar; Antony selects words that seem to support the assassins, while his purpose and effect incite the crowd against them.

3. *Verbal irony* is traditionally defined as using words to convey something other than, and especially the opposite of, the literal meaning of the words. One classic example is a speaker saying, *"What lovely weather we are having!"* as she looks out at a rainstorm, intending to express her dissatisfaction with the weather. However, there are examples of verbal irony that do not rely on saying the opposite of what one means, and there are cases where all the traditional criteria of irony exist and the utterance is not ironic.

Verbal irony is distinguished from related phenomena such as situational and dramatic irony in that speakers produce it intentionally. For instance, if a speaker exclaims, *"I am not upset!"* but reveals an upset, emotional state through her voice while genuinely trying to claim he is not upset, it would not be verbal irony just by its verbal manifestation (it would, however, be situational irony). However, the utterance would be a verbal irony if the speaker said the exact words and intended to communicate that she was upset by claiming she was not.

This distinction gets at an important aspect of verbal irony: speakers communicate implied propositions that are intentionally contradictory to the propositions in the words themselves. A fair amount of confusion has surrounded the issue regarding the relationship between verbal irony and sarcasm, and psychology researchers have addressed the issue directly. For example, ridicule is an essential aspect of sarcasm, not verbal irony. By this account, sarcasm is a particular kind of personal criticism leveled against a person or group of persons that incorporates verbal irony.

For example, a person reports to her friend that rather than going to a medical doctor to treat her ovarian cancer, she has decided to the spiritual

healer instead. In response, her friend says sarcastically, "*Great idea! I hear they do fine work!*".

Research shows that most instances of verbal irony are considered to be sarcastic, suggesting that the term "sarcasm" is more widely used than its technical definition suggests it should be. Some psycholinguistic theorists suggest that sarcasm ("*Great idea! I hear they do fine work!*"), hyperbole ("*That is the best idea I have heard in years!*"), understatement ("*Sure, what the hell, it is only cancer...*"), rhetorical questions ("*What, does your spirit have cancer?*"), double entendre ("*I will be if you do that, you will be communing with spirits in no time...*") and jocularity ("*bet them to six your lad back while you are at it!*") should be considered types of verbal irony. The differences between these tropes can be pretty subtle and relate to the listeners' typical emotional reactions and the speakers' rhetorical goals [4, p. 544].

In this vein of thought, different types of irony are regarded.

1. *Situational irony* occurs when a situation's results are far different from what was expected. This results in surprise and unfairness due to the odd situation. For example, a situation immortalized in O'Henry's story "The Gift of the Magi" is one in which a young couple is too poor to buy each other Christmas gifts. The man finally pawns his heirloom pocket watch to buy his wife a set of combs for her long, prized, beautiful hair. Meanwhile, she cuts her hair to sell a watch chain to a Wigmaker for money to my husband. The irony is two-fold: the couple, having parted with their tangible valuables, is caused by the act of discovering the richness of the intangible.

The expression "*irony of fate*" stems from the notion that the gods (or the Fates) amuse themselves by toying with the minds of mortals with deliberate ironic intent. It is closely connected with cosmic irony; it arises from sharp contrasts between reality and human ideas or between human intentions and actual results.

For example:

- *The artist Monet's loss of vision, but not hearing.*
- *Ludwig van Beethoven's loss of hearing but no vision.*

The term "*historical irony*" (cosmic irony through time) is singled out

 РЕЦЕНЗОВАНА СТАТТЯ

Згідно стандартів COPE Code of Conduct

from the point of view that when history is seen through modern eyes, it sometimes happens that there is an incredibly sharp contrast between the way historical figures see their world and the probably future of their world, and what transpired. When the World War began in the 20th century and was named "The War to End All Wars," this became an example of historical irony.

Tragic irony (dramatic irony) becomes a device for heightening the intensification of dramatic situations. It may take several forms: the character speaking may realize the irony of his words while the rest of the characters may not, or he or she may be unconscious. At the same time, the other actors share the knowledge with the spectators, or the spectators may alone realize the irony. A famous case of tragic irony occurs in the William Shakespeare play "Romeo and Juliet" when Romeo finds Juliet in a drugged death-like sleep, and he assumes her to be dead and kills himself. Upon awakening to find her dead lover beside her, Juliet kills herself with his knife.

Layers of *comic irony* pervade Jane Austen's novels. The first sentence of "Pride and Prejudice" famously opens with a nearly mathematical postulate: "It is a truth universally acknowledged that a single man in possession of a good fortune must be in want of a wife." The scene that follows immediately betrays the proposal. "No, a rich young man moving into the neighborhood did not come to seek a wife." It soon becomes clear that Austen means the opposite: women (or their mothers) are always in search of, and desperately on the lookout for, a rich single man to make a husband. The irony deepens as the story promotes his romance and ends in a double wedding [4, p. 545].

Any irony requires a cultural backdrop to be understood or noticed, and as with any culture – specific idioms, irony often cannot be ideally transplanted. An expression with a secondary meaning clear to a last-coast American may be obscure to a Canadian, Briton, Australian, or even west-coast American, though they ostensibly all speak the same language. Attempting a literal translation of an ironic idiom to another language often renders the concept muddled or incoherent. Further, verbal irony may also rely on non-literal cues such as tone of voice and

posture. Every culture incorporates its form of linguistic metaphor, idiom, and subtlety. In such cases, translation requires extra care and explanation.

As stated earlier, despite several common characteristics, English and American humor are separated by some peculiar features. Thus, for the English, it is love for nonsensical, whimsical, and black humor. For Americans, it is physical comedy, which has many forms (banana peel on the floor, pie-in-the-face).

The whimsical is an interesting sideline in English humor, frequently verging on the downright precious. The English are the nation that produces cute little stories about the adventures of talking animals (the best examples of which, for whimsy, melancholy, and gentleness, are A.A. Milne's Pooh books: but one can also look at Beatrix Potter, Enid Blyton, and the Womble books).

The English like humor that charms them. Their appreciation of the whimsicalness probably arises from a need to feel cozy and secure and their love affair with childhood. They read children's novels for a reason, and most never entirely lose their instinct for play. The whimsical reminds people of all that is good about childhood and is entirely non-threatening. This sort of humor could be found in older editions of "Punch," especially concerning animals, children, and sweet old ladies from the countryside visiting London for the first time.

Because the English try to find humor in nearly all circumstances, they gained the reputation of black humor in the rest of the world, which is probably not entirely deserved. Humour among the English tends to manifest itself mainly in times of personal hardship and is largely self-directed.

The refusal to take the prospect of one's death seriously has certainly been a relatively common English characteristic, rather baffling to other nations, and it has paid off in war situations. (George Mikes thought, "*The English are the only people in the world who enjoy dying.*") The wholesale use of black humor for no good reason is a very recent phenomenon and is typified by the more savage Monty Python sketches. However, by and large, humorists have not imitated this, and there is reason to believe that

 РЕЦЕНЗОВАНА СТАТТЯ

Згідно стандартів COPE Code of Conduct

the use of black humor mainly as a coping mechanism is still its most common manifestation. In stressful circumstances, one can say to his friend, "*At the end of exams, I will be a highly – qualified corpse*") [6, p. 34].

Of all the characteristics that separate English and American humor, the most important is slang, which is peculiar only to Americans. Slang is meant to introduce new metaphors or new forms of language of a metaphorical character, strained almost to the breaking point. Sometimes, it can be done with a single word. A "hat" is only "a lid" placed on top of a human being. Similarly, a woman becomes a "skirt" and so on. These words disappear or retain a permanent place, being slang no longer. No doubt, half of the words, if not all of them, were once slang. Even within one's memory, one can see the whole process carried through: "Cinch" once sounded funny; it is now standard American English.

However, other slang is made up of descriptive phrases. At best, these slang phrases are hilarious. However, they are funniest when newly coined, and it takes a master hand to coin them well. For a supreme example of wild vagaries of language used for humor, one might take O'Henry's "Gentle Grafters." However, here, imitation is as easy as tiresome. The invention of pointless slang phrases without real suggestion or merit is one of the most familiar forms of factory-made humor.

Now, the English people are apt to turn away from the whole field of slang. In the first place, it puzzles them – they do not know whether each particular word or phrase is a sort of idiom already known to Americans or something (as with O. Henry) never said before and to be analyzed for its own sake.

Conclusions and suggestions. Thus, understanding the essence of humor as a kind of comic is consistent with the ideas of most linguists and is fully applicable to verbal humor. The text's linguistic and stylistic means, techniques, and mechanisms are closely intertwined, creating a stable and effective comic effect. We propose a further study of the primary linguistic means of creating the comic effect in the stories of contemporary English-language prose writers whose poetics combines humor, irony, satire, sarcasm, and black humor.

REFERENCES:

- [1] Dmytrenko, V., Khairulina, N., Brovko, O., Kryzhanovska, O., & Perepadia, D. (2024). Cross-cultural discourse of philological studies: The advanced approaches. *Multidisciplinary Reviews*, 7, 2024spe020. <https://doi.org/10.31893/multirev.2024spe020>.
- [2] Khairulina N., Shekhavtsova S., Tyshakova L., Kamyshova T. & Skliarova I. (2024). Modern Linguistic Trends in Developing Romance and Germanic Languages in the Intercultural Dimension. DOI: <https://doi.org/10.62227/as/74305>.
- [3] Krasnopol'skyi V., Khairulina N., Tyshakova L., Dubova H. (2020). Humor Application in Teaching English to Future Lawyers of Ukraine. *Arab World English Journal (AWEJ)* Special Issue on the English Language in Ukrainian Context, Pp.307-320. DOI: <https://dx.doi.org/10.24093/awej/elt3.25>
- [4] Leacock Stephen. (2002). Have English Any Sense of Humour? / Stephen Leacock // *Humor: International Journal of Humour Research*. № 15. P. 215–222.
- [5] Mintz E. (1988). *Humor in America: A Research Guide to Genres and Topics* / E. Mintz. London: Greenwood. P. 30–34.
- [6] Morreal John. (2001). Sarcasm, Irony, Wordplay, and Humour / John Morreal // *Humour: International Journal of Humour Research*. № 14. P 293–302.
- [7] Nilsen Don L. F. (1994). Satire in American Literature. *Humor in American Literature: A Selected Annotated Bibliography*. – New York: Garland. P. 543-548.
- [8] Scobie Stephen. (2008). Humorous writing in English: [the Canadian Encyclopedia] / Stephen Scobie. P. 34–57.

DOI <https://doi.org/10.36074/Lingua.issue2.004>

**Сапожник Ірина Володимирівна¹, Суродейкіна Тетяна Валеріївна²,
Урсакий Богдана-Олександра Вадимівна³**

1. кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської мови
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, УКРАЇНА
ORCID ID: 0000-0002-0898-2921

2. кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської мови
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, УКРАЇНА
ORCID ID: 0000-0002-3862-5677

3. студентка II курсу магістратури факультету іноземних мов, кафедри англійської мови
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, УКРАЇНА

Особливості перекладу медичних термінів у серіалі *House M.D.*: трансформації

АНОТАЦІЯ. У статті проаналізовано перекладацькі трансформації у процесі перекладу медичних термінів у скриптах 8 сезону серіалу *House M.D.*, виконаного телеканалом СТБ. Було виявлено як повні еквіваленти перекладу термінів, так і множинні лексичні та граматичні трансформації.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: медичний термін; перекладацька трансформація; калькування; транскодування.

DOI <https://doi.org/10.36074/Lingua.issue2.004>**Iryna Sapozhnyk¹, Tetiana Surodeikina², Bohdana-Oleksandra Ursakii³**

1. Ph.D in Philological Sciences, Associate Professor, Associate professor of the Department of English
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, UKRAINE

ORCID ID: 0000-0002-0898-2921

2. Ph.D in Philological Sciences, Associate Professor, Associate professor of the Department of English
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, UKRAINE

ORCID ID: 0000-0002-3862-5677

3. 2-nd year MA student at the Faculty of Foreign Languages, Department of English
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, UKRAINE

Peculiar features of translating medical terms in the series *House. M.D.*: transformations

ABSTRACT. The article aims at investigating translation transformations in the process of rendering medical terms in the scripts of the 8-th season of the House M.D. series, performed by STB channel. Full term equivalents as well as numerous lexical and grammatical transformations have been revealed.

KEYWORDS: *medical term; translation transformation; loan translation; transcoding.*

✓ РЕЦЕНЗОВАНА СТАТТЯ

Згідно стандартів COPE Code of Conduct

Постановка проблеми. Зростання інтересу науковців до медичної термінології пояснюється швидким поширенням інфекційних хвороб, виникненням нових штамів вірусів, розвитком медичної науки й техніки загалом і пов'язаних з ними нової кількості понять, які потребують чіткого формулювання. Медична термінологія загалом належить до того вокабуляру мови, який прогресує найшвидше, що обумовлено міжнародною співпрацею науковців у цій царині. Саме ці фактори доводять **актуальність** нашого дослідження.

В українській лінгвістиці наразі спостерігається стрімке зростання цікавості до особливостей різногалузевої медичної термінології. Так, наприклад, науковці Г. О. Хацер та В. В. Жаворонкова вивчали структурні особливості англомовної медичної термінології коронавірусу COVID-19, С. В. Вострова у своєму дисертаційному дослідженні висвітлила лінгвокогнітивні та комунікативно-прагматичні особливості сучасного англомовного медичного дискурсу на матеріалі медичних текстів з проблематики ВІЛ/СНІДу, О. М. Рак, Н. І. Войткевич, Т. В. Сурodeйкіна та В. О. Ліннікова проаналізували морфологічну будову та словотворчі процеси англомовної термінології серцево-судинної системи, а також структурно-словотвірні та етимологічні особливості термінології інфекційних хвороб, А. В. Косенко навела основні характеристики англійської медичної термінології, І. В. Знаменська здійснила структурно-семантичний аналіз кореневих дієслів та їхніх похідних в англомовній медичній термінолексії.

Отже, аналіз шляхів перекладу англомовної медичної термінології в серіалах ще не проводився, в чому вбачаємо **новизну** нашого дослідження.

Метою статті є аналіз перекладацьких трансформацій у процесі перекладу англомовної медичної термінології в серіалі *House M.D.*

Матеріалом дослідження слугував корпус зі 750 англомовних медичних термінів зі скриптів 8-го сезону англомовного серіалу *House M.D.* обсягом 102 531 слововживань (23 серії), багатоголосий закадровий переклад яких здійснено телеканалом СТБ.

Виклад основного матеріалу. Англомовна медична термінологія є органічною частиною сучасної англійської мови, яка розвивається за тими ж законами, що й загальноновживана лексика. На думку О. Рака, Н. Войткевич, Т. Суродейкіної та В. Ліннікової, «як і будь-якій іншій термінології, їх притаманні наступні риси: 1) інтеграція, що відбувається завдяки тому, що медицина взаємодіє з такими галузями, як генетика (*mother-to-child transmission*), біологія (*lymphatic system*), біохімія (*DNA, RNA*), тощо; 2) інтернаціоналізація, що відбувається завдяки термінам греко-латинського походження, які мають схоже написання і значення у принаймні трьох неспоріднених мовах (наприклад, *interferon, vaccination, microbe, meningitis*); 4) уніфікація, яка досягається в результаті таких видів діяльності, як стандартизація термінології; 5) економія мовних ресурсів, яка реалізується за допомогою аббревіації, наприклад, *HPV – human papilloma virus, TB – tuberculosis*» [5].

Серед вітчизняних вчених явищу мовних перетворень у лінгвістичному, а саме термінологічному, аспекті присвятили свої наукові праці Л.Г. Верба, В.І. Карабан, Л.В. Клименко, І.В. Корунець, А.В. Мамрак, І.В. Сапожник. Термін «перекладацька трансформація» зустрічається у працях багатьох науковців, хоча єдиного правильного визначення цього явища не існує. На думку І.Корунця, наприклад, «основні та незначні зміни в структурній формі мовних одиниць, що відбуваються з метою досягнення точності в перекладі, називаються перекладацькими трансформаціями» [3, с. 53].

Сьогодні існує певна кількість класифікацій перекладацьких трансформацій, кожна з яких має свої особливості і складники. У нашому дослідженні ми слідуємо класифікації В.І. Карабана, який розділив трансформації на конкретизацію, генералізацію, додавання, вилучення, заміну слова однієї частини мови на слово іншої частини мови, а також перестановку слів [2]. Пізніше науковець виділяє додаткові трансформації – транскодування (транслітерування, транскрибування, змішане транскодування, адаптивне транскодування), калькування й описовий переклад.

З-поміж основних проблем перекладу медичних термінів

✓ РЕЦЕНЗОВАНА СТАТТЯ

Згідно стандартів COPE Code of Conduct

мовознавці М. Руло та Х. Лі-Джанке виділяють наступні: метонімічне вживання термінів, труднощі з перекладом аббревіатур; неоднозначність термінології та проблеми перекладу епонімів [7, с. 125]. Серед інших труднощів є наявність у медичній літературі особливих скорочень-аббревіатур, які позначають процедури, методи лікування, захворювання, назви лікарських засобів. Деякі з них є загальновідомі, наприклад: *MRT* - *MPT*, *DNA* - *ДНК*. Але нерідко зустрічаються і вузькоспеціалізовані аббревіатури на кшталт *MRSA* (*Methicillin-resistant Staphylococcus aureus*), *IVIG* (*intravenous gamma globuline*), тощо, які представляють додаткову складність.

Також, специфіка англійської термінології медицини зумовлена її греко-латинською основою, на якій утворено переважну більшість термінів, що сприяло її інтернаціональному характеру. На основі проаналізованих класифікацій та визначень можемо стверджувати, що трансформації допомагають перекладачам передати інформацію відповідно до вимог і норм української мови.

Розглянемо виявлені нами перекладацькі трансформації у процесі перекладу медичних термінів у серіалі, що досліджувався.

Перестановка. Нами було виявлено 488 випадків перестановки частин слова, наприклад:

“... but lupus boy and I were at the beach this morning, and I noticed a rash on his left thigh” [6].	“...ми с хлопцем-вовчаком засмагали сьогодні на пляжі, дивлюсь - у нього висип на лівому стегні.” [1].
---	--

“ Joint pain , osteopenia and anaphylaxis, eyebrow loss . It fits. It's a possibility” [6].	“ Біль у суглобах , остеопенія, висип, випадіння брів . Усе збігається.” [1].
---	---

Із наведених прикладів бачимо, що така перестановка відбувається переважно у складених іменниках структури N1+N2 / N1N2, де другий іменник стає на місце першого. Серед інших прикладів можемо навести наступні: *earlobe* – **пипка** вуха, *broad spectrum antibiotics* – **антибіотики** широкого спектру, *brain tumour*

– **пухлина** мозку, **chest pain** – **біль** у грудях (із додаванням прийменника “у”), **dengue fever** – **лихоманка** денге, **etoh ingestion** – **отруєння** етанолом, **saline flow** – **надходження** розчину, тощо.

Перестановки частин речення виявилися малочисельними. Так, наприклад, підмет змінено на додаток (2 випадки):

“Her **lymphoma** could have been caused by a virus, HTLV-1, which our patient contracted through having sex with his wife” **“Лімфому** міг спричинити тиреотропний вірус, який перейшов до нашого пацієнта статевим шляхом” [1]. [6].

І навпаки: додаток перетворено на підмет (3 приклади):

“**Ortho** still has the outer office” [6]. **“Колишній офіс** перейшов до **ортопедів**” [1].

Отже, серед випадків перестановки найбільше виявлено перестановку частин складних термінів.

Розглянемо далі граматичні та лексичні заміни. Розпочнемо наш аналіз з першого типу.

Граматичні заміни. Нами виявлено заміни різноманітних частин мови, форм слова (однина-множина), типів речень як за висловлюванням, так і за структурою.

Найчастотнішою заміною частин мови виявилася заміна дієслів на іменники (86 випадків), наприклад:

“Number three went to a baseball game the day before he **donated**” [6]. **“Номер 3 був на бейсбольному матчі за день до здавання крові”** [1].

“Your small airways **are collapsing**” [6]. **“У вас деформація** малих дихальних шляхів” [1].

“You're going to say we need to **radiate**” [6]. **“Зрештою дійде до опромінення”** [1].

✓ РЕЦЕНЗОВАНА СТАТТЯ

Згідно стандартів COPE Code of Conduct

У той же час, замін іменників дієсловами виявилось набагато менше - 20 прикладів:

"Because he was having **headaches**?" [6]. "Бо голова **боліла**?" [1].

"Analyzing part of this tumor is gonna be quicker than a **scan**" [6]. "Швидше поставити діагноз на дотик, ніж **сканувати**." [1].

"No more chest **pain**" [6]. "В грудях не **болить**" [1].

Також зафіксовано 56 замін прикметників на іменники, наприклад:

"You're thinking lung cancer, **metastatic**?" [6]. "Гадаєте, рак легенів, **метастази**?" [1].

"You **allergic** to anything?" [6]. "**Алергія** на щось є?" [1].

"I still don't think it's **neurological**" [6]. "Все одно не думаю, що це **неврологія**" [1].

Зворотня заміна іменників на прикметники виявилася менш чисельною і складає 25 прикладів:

"Start him on **blood thinners**" [6]. "Признач **протитромботичне**" [1].

"**Non-Hodgkin's** lymphoma and it's been hard for him" [6]. "**Неходжкінська** лімфома. І, це дуже важко." [1].

"Benjamin's been taking **allergy medication** the last few weeks" [6]. "Бенджамін останні кілька тижнів сидів на **антигістамінних**" [1].

У другому прикладі спостерігаємо заміну іменника у присвійному відмінку на відповідний прикметник, що позначає належність.

Присутні нечисленні заміни прикметників дієсловами (15 випадків):

"His vision's **back to normal** and if he remains **asymptomatic** through the night, we'll be able to release him in the morning" [6]. "Зір **нормалізувався**. Якщо вночі **симптоми не повернуться**, вранці випишемо" [1].

Дієприкметник минулого часу замінено іменником або іменниковим словосполученням (3 випадки):

"Long QT syndrome can be **medication-induced**" [6]. "Можливо, синдром подовженого інтервалу QT **спричинили ліки**" [1].

"What if she was **misdiagnosed**?" [6]. "А раптом **помилка у діагнозі**?" [1].

Дієслово у теперішньому тривалому часі (Present Continuous) замінено дієсловом доконаного виду (2 приклади):

"Your lips **are swelling**" [6]. "Губи **напухли**" [1].

Отже, серед замін частин мови найчастіше відбулася заміна терміна-дієслова на іменниковий термін.

Розглядаючи заміни форм слова, ми виявили 17 замін іменникових термінів у множині на відповідні в однині, наприклад:

"The x-ray didn't show any **tumors**" [6]. "Рентген **пухлини** не показав" [1].

"He was given **fluids**, and he got better" [6]. "Після інфузії **рідини** йому полегшало" [1].

Замін термінів у формі однини на множину відбулося майже вдвічі більше - 32 випадки, наприклад:

"Where? My **chest**" [6]. "Де? У **грудях**" [1].

"Do you feel any tightness in your **chest**?" [6]. "Відчуваєте тиск у **грудях**?" [1].

"I assume you dosed the patient because you're really certain he has a neurological **condition**" [6]. "Гадаю, ви накачали хворого препаратами, бо цілком впевнені у неврологічних **порушеннях**" [1].

"Our patient's lung **problem** is not a lung problem" [6]. "Легеневі **проблеми** нашого пацієнта не від легенів" [1].

✓ РЕЦЕНЗОВАНА СТАТТЯ

Згідно стандартів COPE Code of Conduct

Таким чином, серед заміन форм слова домінують заміни форми однини на множину.

Також цікавим виявився факт заміни різних типів умовних речень, що містять медичні терміни, на розповідні речення з дієсловом у теперішньому часі (7 прикладів):

"Infection was the first thing that the transplant team treated for. Which would have worked if the bacteria had been out in the open" [6]. - Conditional 3

"Трансплантологи передусім перевіряють на інфекцію. І це спрацьовує, коли бактерії ззовні" [1].

"We looked at his heart yesterday. Didn't see any structural abnormalities. I'm thinking occult long QT syndrome? What about Whipple's? If it was Whipple's, there'd be some kind of neurological involvement" [6]. - Conditional 2

"Серце ми вчора перевірили. Жодних структурних змін. Може синдром подовженого інтервалу QT? Або хвороба Віпла. Віпл дає і неврологічні синдроми" [1].

"If he has myelodysplastic syndrome, he'll bleed out" [6]. - Conditional 1

"Це мієлодиспластичний синдром, він зійде кров'ю" [1].

За метою висловлювання, ми виявили 2 заміни розповідного речення на питальне, наприклад:

"Could be polyarteritis nodosa. That comes with a rash. Echovirus. Fits his physical symptoms" [6].

"Може вузликовий поліартеріїт? Він супроводжується висипом. Еховірус? Клінічні симптоми підходять." [1].

І 5 заміни питального речення на розповідне, наприклад:

"Is he tamponading?" [6].

"Тампонада" [1].

Щодо структурних типів речення, ми виявили 71 поєднання 2 простих речень в одне просте, складносурядне або складнопідрядне, наприклад:

<i>"There's a neurological issue. He's getting rid of everything" [6].</i>	<i>"Відмова від всього – це щось неврологічне" [1].</i>	- складносурядне
<i>"Flush him with saline. Get rid of the antihistamines" [6].</i>	<i>"Введіть фізрозчин, щоб вивести антигістаміни" [1].</i>	- складнопідрядне
<i>"He has a nodule in his thyroid. It produces excess hormone" [6].</i>	<i>"Вузол у щитовидній залозі провокує надлишок гормонів" [1].</i>	- просте

Також ми помітили 40 прикладів того, коли складносурядне або складнопідрядне речення перекладається 2 простими, наприклад:

<i>"His ICP was not normal, it was elevated" [6].</i>	<i>"Внутрішньочерепний тиск не в нормі. Вище на норму" [1].</i>
<i>"We do a tilt table test, see how his heart rate responds" [6].</i>	<i>"Проведемо тест зі столом під нахилом. Подивимося, як зміниться ДжСС" [1].</i>

Отже, для структурних заміни типів речення найбільш характерним виявилось поєднання простих речень з медичними термінами у складні.

Лексичні заміни. Розглянемо такі **лексичні заміни**, як конкретизація та генералізація. Генералізацію було виявлено у 97 випадках лексичних заміни, наприклад:

<i>"Okay, so I drove a car into a wall instead of stealing some pills" [6].</i>	<i>"Добре, я вривався в будинок на машині, а не крав ліки" [1].</i>
---	---

Pills перекладаються у словнику, як таблетки, а ліки є набагато ширшим поняттям, оскільки включають також креми, мазі, пластири, спреї, льодяники, тощо.

✓ РЕЦЕНЗОВАНА СТАТТЯ

Згідно стандартів COPE Code of Conduct

"Saline's flushing it forward but getting no return" [6]. *"Розчин надходить, але не повертається" [1].*

Saline – це фізіологічний сольовий розчин, але ці його якості втрачено у перекладі.

"Heart rate's only 90 and neck veins are flat" [6]. *"Вени не набрякли" [1].*

У перекладі не вказано які саме вени не набрякли, хоча в оригіналі – це шийні вени.

Конкретизація представлена 25 прикладами:

"Sarcoidosis could be inflamed by the treatment." [6]. *"Саркоїдоз могли спровокувати медикаменти." [1].*

Цей приклад пояснюємо тим, що *treatment* – лікування – саме включає в себе *медикаменти*, процедури, лабораторні дослідження, реабілітаційно-психологічний процес, тощо.

"My patient signed a DNR" [6]. *"Хвора підписала відмову від реанімації" [1].*

У перекладі конкретизовано жіночу стать пацієнтки.

Таким чином, явище генералізації є набагато більш характерним для досліджуваного матеріалу, ніж конкретизація. На нашу думку, це відбувається для полегшення сприйняття глядачами медичних термінів, уникнення перевантаження спеціальною інформацією.

Антонімічний переклад виявився не досить частотним і становить 55 випадків, наприклад:

"Wrong about autoimmune, not cancer, heavy metals, genetic issues..." [6]. *"Не автоімунне, не рак, не важкі метали, чи генетичне" [1].*

"Not all migraines present that way" [6]. *"Мігрені виявляються по-різному" [1].*

"Could be Coxsackie B virus. No pericarditis" [6]. *"Може вірус Коксакі Б? Або перикардит" [1].*

Модуляція. Ця лексична трансформація виявилася часто вживаною у досліджуваному перекладі серіалу і становить 615 випадків. Наведемо декілька прикладів:

"Why would I wanna make sure that my homicidal cell mate is taking the right **anti-psychotics**?" [6]. "Навщо мені, щоб мій сусід по камері, за сумісництвом вбивця, вживав потрібні **нейролептики**?" [1].

В українській мові відсутній еквівалентний термін "антипсихотики", натомість використано схожий за функцією і дією – "нейролептики".

"Start the **blood thinners**" [6]. "Призначай **протитромботичні**" [1].

Функцією протитромбічних препаратів є як раз розрідження крові.

"You can look at the **patient file** if you want" [6]. "Якщо бажаєте, можете почитати **медкарту**" [1].

"Asystole in the E.R. No pulse. No blood circulating. Heart, liver, kidneys were toast. Surgeons had the recipient on the table, they realized the lungs had increased resistance. Team closed her up, put lungs in suspended animation" [6]. "Привезли з зупинкою серця. Пульсу і кровообігу не було. Серце, печінка, нирки просто підсмажились. Хірурги вже готували реципієнта, аж раптом підвищений супротив дихальних шляхів. Його зашили, а легені заморозили" [1].

Останній приклад, на нашу думку, увесь складається з прикладів модуляції:

- systole in the E.R - зупинка серця;
- were toast - просто підсмажилися;
- had the recipient on the table - готували пацієнта;
- lungs had increased resistance - підвищений супротив дихальних шляхів;

✓ РЕЦЕНЗОВАНА СТАТТЯ

Згідно стандартів COPE Code of Conduct

- *Team closed her up* - Його зашили;
- *put lungs in suspended animation* - легені заморозили.

Отже, наразі модуляція виявилася найчастотнішою трансформацією у перекладі медичних термінів у серіалі, що досліджується.

Додавання виявилось досить поширеним у перекладі і налічує 176 прикладів. Додаються як прийменники під час перестановки слів у термінах- складних іменниках, так і уточнюючі слова, наприклад:

*"Just give him five **aspirin**"* [6]. *"Просто дай 5 **таблеток аспірину**"* [1].

"ICU isolation room" [6]. *"**Хворий** в ізоляторі"* [1].

*"With the extent of the emphysema, she needs a double **lung**"* [6]. *"З такою емпіземою **легенів**, потрібна одразу пара"* [1].

В останніх двох прикладах спостерігаємо також приклади опущення - *ICU (intensive care unit)* та *lung*.

"What about Whipple's?" [6]. *"Або **хвороба** Віпла"* [1].

Окрім додавання цей приклад також містить зміну комунікативного типу речення з питального на розповідне.

"There's no sign of tropheryma DNA. It's not Whipple's" [6]. *"Жодних ознак троферими **у** ДНК. Це не **хвороба** Віпла"* [1].

Таким чином, додавання є типовою частотною трансформацією у даному перекладі.

3.2.4. Опущення. Зворотня трансформація – опущення – пропуск надлишкових слів – виявилось більш частовживаним і нараховує 375 прикладів. Розглянемо їх.

*"I'm running the PCR **test** now"* [6]. *"Зараз роблю ПЛР"* [1].

Під час коронавірусу всі звикли, що ПЛР - це тип тесту, і немає потреби це уточнювати.

"25 donors contributed to the plasma that the **lung** donor got" [6]. "25 донорів причетні до плазми, яку влили нашому донору" [1].

Пропущена інформація, якому саме донору влили плазму.

"It means enough to transplant **with a side order of dead tissue** that we can test" [6]. "Вистачить на трансплантацію, ще й нам вистачить на аналізи." [1].

Приклад вище також містить подвійну заміну частини мови з дієслова на іменник (to transplant - **на** трансплантацію, that we can test - вистачить **на** аналізи) із додаванням прийменника "на", зміну складнопідрядного речення на просте, додавання і одночасно повторення слова "вистачить".

Таким чином, опущення виявилось вдвічі чисельнішим за додавання. Вони також обидва поєднуються з іншими різноманітними трансформаціями в одному реченні.

Калькування. У процесі цієї трансформації частини англomовного медичного терміна (морфеми) або термінологічного словосполучення (лексеми) перекладаються відповідними елементами української мови. Таких випадків налічується 34] приклад, що можна пояснити інтернаціональним характером медичної термінології.

"We're going to the **cath lab**?" [6]. "Ми ідемо в **катетерну лабораторію**?" [1].

"A **sudden collapse** at your age can indicate a **deterioration in the heart muscle**, a pretty serious condition" [6]. "У вашому віці **раптове знепритомнення** свідчить про **пошкодження серцевого м'язу**. А це не жарт." [1].

"Unexplained **loss of consciousness** could be cardiomyopathy, **global anoxia**, **subarachnoid hemorrhage**" [6]. "Непоясненна **втрата свідомості** може провокуватися кардіоміопатією і **цілковитою гіпоксією, субарахноїдальним крововиливом**" [1].

✓ РЕЦЕНЗОВАНА СТАТТЯ

Згідно стандартів COPE Code of Conduct

Транскодування. Підвидами цієї трансформації є транскрибування (відтворення звукової форми), транслітерація (відтворення графічної форми), змішане (часткове транскрибування з елементами транслітерування) та адаптивне транскодування, що адаптує форму англomовного терміну до фонетичної або граматичної структури української мови. Розглянемо їх детальніше.

а) транскрибування виявилось найменш використаним підвидом транскодування і налічує 61 приклад: *Plummer's disease* - хвороба **Пламера**, *limphoma* - лім**ф**ома, *migraine* - міг**р**ень, *Lyme disease* - хвороба **Лайма**;

б) транслітерування використане набагато частіше і становить 248 прикладів: *ceftriaxone* - цеф**т**ріаксон, *Vicodin* - віко**д**ин, *ibuprofen* - ібу**п**рофен, *vasospasm* - вазоспа**з**м, *malaria* - ма**л**арія, *anemia* - ане**м**ія, *coma* - ко**м**а, *melanoma* - мелано**м**а, *scalpel* - ска**л**пель, *vitamin* - віта**м**ін, *antibiotic* - анти**б**іотик;

в) змішане транскодування, яке передбачає часткове транскрибування з елементами транслітерування, налічує 143 приклади, такі як *arrythmia* - ари**т**мія, дифте**р**ія - *diphtheria*, тера**п**ія - *therapy*, е**х**о - *echo*, плеохрома**ц**итома - *pleochromacitoma*, деметил - *demethyl*, епінеф**р**ін - *epinephrin*, циан**і**д - *cyanide*, ензи**м** - *enzyme*;

г) адаптивне транскодування адаптує термін до мови перекладу (української), воно виявилось найуживанішим прийомом і налічує 352 випадки, наприклад: арте**р**ія - *artery*, віскуля**р**ний - *vascular*, тромбоз - *trombosis*, галю**ц**інація - *hallucination*, х**р**онічний - *chronic*, менін**г**іт - *meningitis*, псих**о**з - *psychosis*, епіле**п**сія - *epilepsy*, фібро**з** - *fibrosis*, трахеотом**і**я - *tracheotomy*, альвеол**я**рний - *alveolar*, ерлі**х**іоз - *ehrlichiosis*, діаліз - *dialysis*.

Отже, для транскодування найбільш вживаними прийомами виявилися адаптивне транскодування та транслітерування.

Підрахувавши кількість різноманітних граматичних заміन і організувавши їх у рисунок 1, ми виявили, що найтипovішою заміною стала заміна частин мови медичних термінів, яка складає більше половини усіх замін (55%), майже вдвічі менше вжито перекладачами заміни структури речення, що містять медичні

терміни (30%), заміна форми терміна з однини на множину або навпаки є ще менш частотною і становить лише 13%, найменше використано замін комунікативних типів речення, що містять медичні терміни - лише 2%.

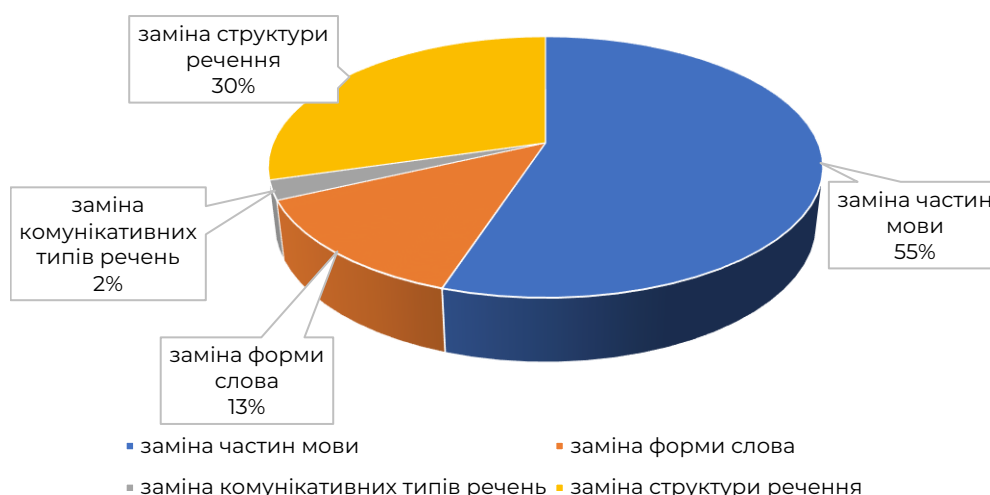

Рис.1. Результати аналізу граматичних замін у процесі перекладу медичних термінів з серіалу *House M.D*

Порівнюємо у схожий спосіб види лексичних замін у медичних термінах: генералізацію та конкретизацію.

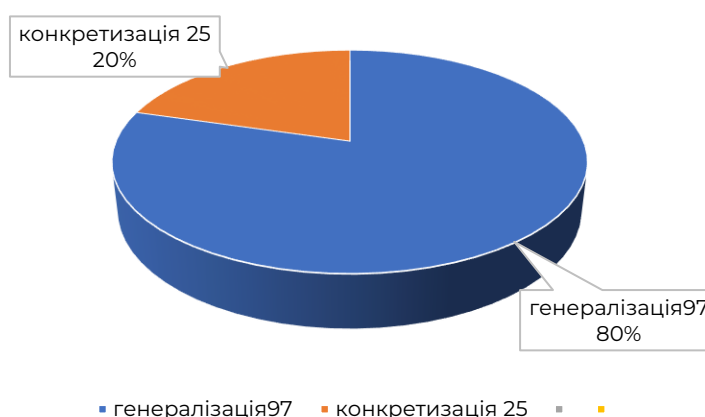

Рис.2. Результати аналізу лексичних замін у процесі перекладу медичних термінів з серіалу *House M.D*

✓ РЕЦЕНЗОВАНА СТАТТЯ

Згідно стандартів COPE Code of Conduct

Отже, 80% лексичних замін відбулося за допомогою прийому генералізації.

Розберемо співвідношення типів транскодування.

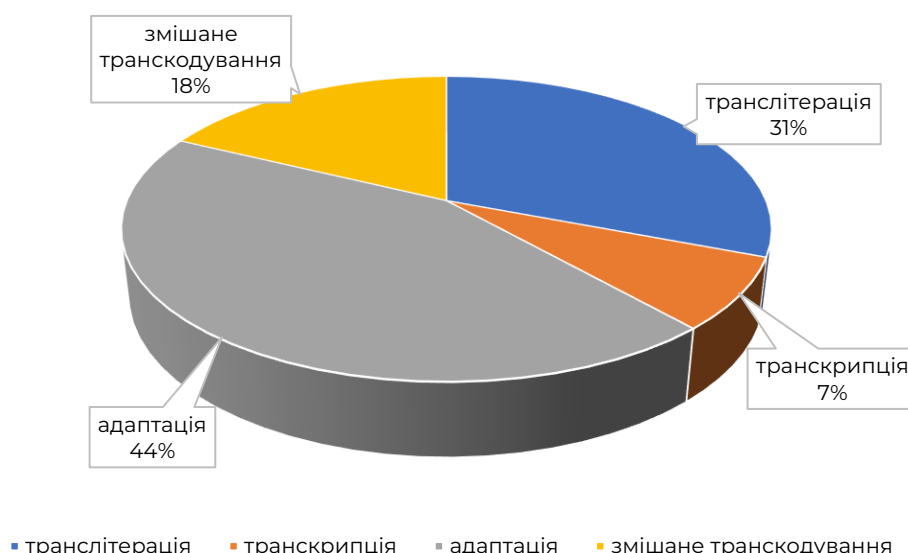

Рис.3. Результати аналізу типів транскодування у процесі перекладу медичних термінів з серіалу *House M.D*

Як бачимо з рисунку 3, близько половини усіх випадків транскодування припадають на адаптацію, третина - на транслітерування і біля п'ятої частини - на змішане транскодування. Транскрибування виявилось малохарактерним.

Висновки та пропозиції. Проаналізувавши лексичні і граматичні трансформації під час перекладу серіалу *House M.D*, можемо узагальнити отримані результати у рисунку 4 (стор. 70).

Із рисунку 4 бачимо, що під час перекладу медичних термінів з серіалу *House M.D* використовуються різноманітні трансформації, але головними виступає транскодування (24%), модуляція (18%) і перестановка (15%). Граматичні заміни, опущення і калькування використано в однаковій кількості, і вони складають близько десятої частини кожен (10 - 11%). Додавання, лексичні заміни та антонімічний переклад виявилися мало характерними для досліджуваного перекладу.

Рис. 4. Результати аналізу перекладацьких трансформацій у процесі перекладу медичних термінів з серіалу *House M.D*

Перспективами подальших досліджень може стати вивчення особливостей перекладу в інших англомовних серіалах, художньому або науковому дискурсі.

 РЕЦЕНЗОВАНА СТАТТЯ

Згідно стандартів COPE Code of Conduct

REFERENCES:

- [1] Доктор Хаус. <https://uaserial.tv/house-m-d/season-8>
- [2] Карабан, В.І. (2004). *Переклад наукової і технічної літератури. граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми*. Нова Книга.
- [3] Корунець, І. В. (2017). *Теорія і практика перекладу (аспектний переклад)*. Нова Книга.
- [4] Кузенко, Г. М. (2017). Кінопереклад як особливий вид художнього перекладу (на матеріалі англійської мови). *Одеський лінгвістичний вісник*, 9(3), 70-74.
- [5] Рак, О., Суродейкіна, Т., Войткевич, Н., & Ліннікова, В. (2023). Структурні, словотвірні та етимологічні особливості англомовних термінів інфекційних хвороб. *Молодий вчений*, 12(124), 87-92. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-12-124-15>
- [6] *House M.D. Season 8*. www.tvsubtitles.net
- [7] Rouleau, M. (2012). *La traduction médicale: une approche méthodique*. Linguattech Editeur.

DOI <https://doi.org/10.36074/Lingua.issue2.005>**Зелененька Ірина Алімівна¹, Ткаченко Вікторія Іванівна²,
Солодюк Наталія Володимирівна³****1.** кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури*Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, УКРАЇНА***ORCID ID: 0000-0002-3031-775X****2.** кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української літератури*Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, УКРАЇНА***ORCID ID: 0000-0003-0492-3817****3.** кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української літератури*Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, УКРАЇНА***ORCID ID: 0000-0002-1757-6319**

Дисидентська поезія та її переосмислення в контексті морально-етичних засад сучасної літературної освіти

АНОТАЦІЯ. Поезія руху опору, незгодних із тоталітарним режимом, чергового витісненого покоління, поезія дисидентів (в'язнів сумління), традиціоналістів (традиційників), офіційних і неофіційних відлигівців (шістдесятників), герметистів і не герметичних (трибунних) авторів – це ті визначення, якими рясніє наукова література України й закордоння, що розпочала переосмислення в периметрі 20-х років XX століття те, що відбувалося в літературі підрежимної України (УРСС), те, як кваліфікували раніше покоління II половини XX століття, як їх доречно кваліфікувати нині. Усе частіше натрапляємо на визначення – поезія в'язнів сумління, чия творчість, без сумніву, насичена й навіть перенасичена морально-етичними запитамися, а звідси – відповідними образами, символами, що покликають свідомість читача до пізнання абсолютного. Зокрема, це важливо в контексті формування особистості здобувачів освіти, оскільки приклад межевої моральності в'язнів сумління – це факт боротьби особистостей проти режиму, насилля, що показово в межах буремної сучасності.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: дисидентська поезія; рух опору; модернізм; постмодернізм; морально-етичні засади творчості; абсолютизм.

DOI <https://doi.org/10.36074/Lingua.issue2.005>

Iryna Zelenenka¹, Viktoriia Tkachenko², Nataliia Solodiuk³

1. Candidate of Philological Sciences, Associate Professor of the Department of Ukrainian Literature
Vinnitsia State Pedagogical University named after Mykhailo Kotsyubynskyi, UKRAINE
ORCID ID: 0000-0002-3031-775X

2. Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Ukrainian Literature
Vinnitsia State Pedagogical University named after Mykhailo Kotsyubynskyi, UKRAINE
ORCID ID: 0000-0003-0492-3817

3. Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Ukrainian Literature
Vinnitsia State Pedagogical University named after Mykhailo Kotsyubynskyi, UKRAINE
ORCID ID: 0000-0002-1757-6319

Dissident poetry and its reconception in the context of moral and ethical principles of modern literary education

ABSTRACT. The poetry of the resistance movement, those who disagree with the totalitarian regime, the next displaced generation, the poetry of dissidents (prisoners of conscience), traditionalists, official and unofficial thaws (sixties), hermeticists and non-hermetic (tribune) authors - these are the definitions that abound scientific literature of Ukraine and abroad. In the 20s of the 20th century, science began to rethink what was happening in the literature of the USSR - how the generations of the second half of the 20th century were previously qualified, how they should be qualified now. More and more often we meet the definition – the poetry of prisoners of conscience, whose work, without a doubt, is especially saturated with moral and ethical issues, and therefore – with corresponding images, symbols that call the reader's consciousness to knowledge, absolute. Personally, this is important in the context of the formation of the personality of those seeking education, because an example of the borderline morality of prisoners of conscience is the fact of the struggle of individuals against the regime, violence, which is indicative within the turbulent modernity.

KEYWORDS: *dissident poetry; resistance movement; modernism; postmodernism; moral and ethical principles of creativity; absolutism.*

Постановка проблеми. Однією з основних проблем в кваліфікуванні й інтерпретуванні літературних поколінь II половини XX століття є проблема визначень, стійких і дискурсних, що формували б, із одного боку, стійку терміносистему, а з іншого – давали б чітке первинне уявлення про покоління. Зокрема, якщо йти за В. Моренцем, традиційну відлигівську лірику, лірику післявідлигівську представили Ліна Костенко, Дмитро Павличко, Микола Руденко, Ірина Жиленко, Борис Олійник, Петро Скунець, Анатолій Бортняк, Павло Гірник, Михайло Шевченко, Світлана Жолоб та інші. Але визначення «традиційна лірика» нині вимагає від нас аналогічно кваліфікувати й метафору, що розпросторилося в ній. Узагальнена назва масиву поезії 70–90-х років – «поза рецепцією» (йдеться про опір штучній соцреалістичній рецепції), теж, до речі, метафорична та збігається з іншим визначенням – «поза офіціозом». Отже, «поза офіціозом» були поети «Київської школи» (Михайло Григорів, Василь Голобородько, Микола Воробйов, Віктор Кордун), «політичні вигнанці» Василь Стус, Ігор Калинець (більш відомі загалом, вочевидь, через шкільний дискурс), Григорій Мамайсур, Грицько Чубай, Іван Сапеляк, Микола Руденко (менш відомі). Зрідка популярні довідкові джерела, ба навіть шкільні підручники подають серед них Тараса Мельничука. На думку Богдана Рубчака [1, с. 101], Василь Стус, Павло Мовчан, Василь Голобородько, Микола Воробйов, Грицько Чубач, Віктор Кордун своїми поетичними творами маркували своєрідний «народний сюрреалізм» і так звану «поезію твердження» (визначень і категоричних суджень) [2, с. 53–55]. Зразками «поезії твердження» дослідник називає вірші шістдесятників, як то Віктора Рубана, Миколи Холодного та вісімдесятників Віктора Неборака, Олександра Ірванця, Івана Малковича, Наталки Білоцерківець. У періоди кризи й реставрації режиму, після згортання «відлиги», на зміну рупорній офіційній літературі прийшла «тиха», де морально-етичні засади втілювала метафора, що зазнавала «стишеності» (але не знеголошеності).

Аналіз досліджень і публікацій. Проблемам, стосовним визначеності поколінь незгодних із режимом у II половині XX

 РЕЦЕНЗОВАНА СТАТТЯ

Згідно стандартів COPE Code of Conduct

століття, а також проблемам вправності здобувачів середньої освіти в аналізі такого явища як поезія в'язнів сумління, присвячено ряд фахових досліджень, зокрема, серед них чільними є розвідки О. Сінченка [1, с. 5-7], Дроздовського Д. [2], М. Жулинського [3, с. 5-8], І. А. Зелененької [4, с. 143-149, 2004], [5, с. 52-53, 2023], [6, с. 344-345, 2023], [7, с. 321-322, 2021], [13, S. 237-239, 2024], В. І. Ткаченко [5, с. 55-56, 2023], [6, с. 346-347, 2023], [7, с. 319-320, 2021], [13, S. 237-239, 2024], А. П. Віннічук [7, с. 315-316, 2021], [13, S. 237-239, 2024], В. П. Крупки [7, с. 317-318, 2021], [13, S. 237-239, 2024], О. Б. Петрович [7, с. 323-324, 2021].

Мета роботи – ідентифікація лірики в'язнів сумління як впливової мистецької, філософсько-естетичної форми, придатної не лише для інтелектуального аналізу, а й для формування морально-етичної стійкості, що безпосередньо позитивно впливає на розвиток сучасної пасіонарної особистості – здобувача середньої освіти.

Виклад основного матеріалу. Інтелектуалізм віршів більшості серед літературного дисидентства є, звісно, ключовим у сприйнятті явища, що може відштовхнути пересічного читача, однак, без перебільшень, це рушійне явище для розуміння культури й державності України станом на помежів'я XX–XXI століть, із тяглістю посеред XXI століття (усе це стало можливим через штучне згортання «відлиги», через «заморозки», «реакцію», а звідси – ув'язнення, тюремні терміни й передчасну смертність чільних представників кількох мистецьких поколінь). Саме тому воно сприймається як феномен сучасний, національний, європейський світовий, потребує вивчення й перепрочитання в межах програм для закладів середньої освіти, а не лише – вищої.

Моральні та естетичні абсолюти у творчості дисидентів, зокрема, одного з найкращих метафористів серед в'язнів сумління (після Василя Стуса, звісно) – Тараса Мельничука, сприймаються як повні знання й відчуття окремих моментів дійсності, загроз, втрат, елементи специфічного, досягнутого знання, одкровень, що є загальними, визначеними як нормативні, звичні, народні, але, із іншого боку, регульовані совістю індивідуальною, обставинами, близьким до мученицьких, жертвних, а отже, специфічною нормою

– для поета-смертника чи наднормою (яка сприймається як недосяжний ідеал, поетичний, ірреальний).

Поетичні рядки дисидентів вражають своєю виключною націонал-асоціативністю, естетикою фольклорною, вони доводять, що всі ознаки національних образів, моральних та етичних констант, близьких до абсолютності, увібрали в себе чи не однаковою мірою образ-символ рідного краю. У ліриці Василя Стуса це Поділля й Донбас, у ліриці Тараса Мельничука – Карпати, Гуцульщина, у ліриці Ігоря Калинця – Львів, Галичина. Для всіх дисидентів – Україна, її глобально красива природа (образи рослин, птахів, тварин, явищ природи, колориту побутового, ужиткового, зосібна, етнічних груп – подолян, галичан, гуцулів). А тому традиційні, фольклорні образи, які за ідеєю дисидента-автора, набувають абсолютних значень, ототожнюються з певною радикальною, пережитою поетом витісненим зі свого часу, забутим, таврованим вигнанцем дійсністю (звідси – чимало пророцьких інтонацій, настанов нащадкам, візій здобуття Незалежності через боротьбу, схожих до Шевченкових, теж візій генія-в'язня).

У віршах Василя Стуса, Тараса Мельничука, Івана Світличного відмінності – це чинники руху, а протиріччя – це об'єктивні моменти. Поет-дисидент – це той, хто стверджував через випробування істину, думку абсолютну або ж близьку до такої. І переймання непідготовленого читача нею залежить нині від спостереження за буремною сучасністю, адже паралелі цілком доступні, реальні, вражаючі, а яскравість творення образів у поезії дисидентів, смислове навантаження та ємкість переживань – це те, що суголосне з сучасністю, практично, її синонім. Чимало з дисидентських уявлень та переконань (релігійних і атеїстичних) збулося, що становить феномен, цікавий бодай для перепрочитання в межах освітнього дискурсу, якщо не для глибокого аналізу.

Абсолютний здогад, істина, зафіксована на рівні образів чи цілого дисидентського тексту дає всебічне, повне або й вичерпне знання – воно іноді декларативне, частіше сенсуальне, почасти безапелятивне, воно про щось чи про когось, близького або тотожного до України. Таким, зокрема, для дисидентів був образ

✓ РЕЦЕНЗОВАНА СТАТТЯ

Згідно стандартів COPE Code of Conduct

Алли Горської, переданий через ліричні присвяти.

Абсолютивна істина, разом із тим, не стала тим, із чого дисиденти зробили би припущення, але не впливала сама з себе, як у типових герметистів, які не зазнали ув'язнень і не стали дисидентами. Ця істина має закриту процесуальність у собі, вона породжена ідеєю (абсолютивною) – зокрема, поверненням в Україну після смерті, навічно у славі й у честі, як-от у програмних віршах Василя Стуса («Як добре те, що смерті не боюсь я...»).

Іноді ж навпаки – це певне заперечення знання (онтологічного), воно дисформне або виключно естетичне, як-от у віршах Тараса Мельничука: «а з мене – ні дров ні дрібки пшона – павутина одна» [3]. Але за умов будь-якого поетичного контексту на рівні образу чи символу абсолютивна істина – це чуттєвий досвід, це об'ємна інформація про дійсність об'єктивну чи про її особисті переживання. При цьому ж чуттєва дійсність є екзистенційною, змінною й суперечливою, дистантною й рухливою, а не просто основною засадничою формою діалектики, що цікава з-за ґрат.

У поезії багатьох дисидентів ми не виокремимо абсолютизм як явище з поліасоціативних образних структур. Іноді абсолютивне значення й знання про світ і про себе поет вкладає підсвідомо (як певну невід'ємну від самого слова складову, із природою божественною) – в образно-семантичне поле родинності. У поезії Василя Стуса «Мені зоря сіяла нині вранці...» читаємо: «Лиш мати вміє жити, аби світитися, немов зоря» [8]. Образ рідної матері часто є близьким до абсолютивності й парадоксальності (а звідси – до пророкувань) в поезії Тараса Мельничука:

*не дорікнула мама
мені ні разу навіть
за те
що в світі війна
що в мене стріляють [3].*

Перше враження від образу матері у поезії «Холодно...» (із циклу віршів Тараса Мельничука «Голод») у читача – про парадоксальність, незвичність, фатальність і трагічність української матері на тлі

століття. А поліфонічну стрижневу семантики образу, що, по суті, символізує всепрощення, читач помічає згодом, переосмислюючи, за аналогією до Богородиці, в поезії (образ материнства, що суголосний з образотворення богородичного типу, звичний для дисидентів, сталий). Однак всепрощення є значно глибшим, ніж материнська емоція, людська, інстинктивна, звична щодо сина. У ситуації голоду – специфічне прощальне знання, загострене межевою реальністю, почуваннями матері в момент невідворотної біди жертвовного сина (за аналогією до Пророка). А звідси – надзавдання в'язнів, надзнання – відновити Незалежність України, зруйнувати імперію. Це збігається з надметою матері – зберегти будь-що свого бунтівного, вільного сина. Надзначеннєвого сенсу створив міфологему Тарас Шевченко в поезії «Не гріє сонце на чужині...» [10], що стала глобальним афоризмом, понадвіковим:

*Тойді повісили Христа,
й тепер не втік би син Марії! [8].*

Специфічне християнське знання ліричного героя віршів багатьох дисидентів пов'язане безпосередньо з відчуттями наближення обриву земного життя й переживаннями втрачених можливостей, осмисленням того, що буде після смерті, обтяженістю ліричним діалогом із померлими (із родом, із національною історією, постатями, нерозгаданим минулим), де образ України й матері – суголосні, тотожні, це специфічне знання. Тому мати – оберіг знання і, у той же час, саме вона – знання-оберіг, заключне у сенсі формування ядра тюремної поезії, це образ-висновок.

У поезії Василя Стуса «Господи, гніву пречистого...» мати згадана як гарант народження українцем, як доленосність, як вирок бути борцем і жертвою:

*Господи, гніву пречистого
благаю – не май за зле.
Де не стоятиму – вистою.
Спасибі за те, що мале
людське життя, хоч надією*

*довжу його в віки.
Вірою тугу розвіюю,
щоб був я завжди такий,
яким мене мати родила
і благословила в світі.
І добре, що не зуміла
мене од біди вберегти [8].*

У вірші Тараса Мельничука це екзистенційно підтверджене, евристичне спостереження:

*з мертвими нелегко розмовляти
коли у мене такий місяць
коли у мене така хата
коли у мене така мати [3].*

Отже, образ матері як моральний та як естетичний абсолютизм, а також як критерій свідомості, як норма світобудови, звільняє, а не силює, коригує будь-яку стійку поетичну емоцію, своєрідно вирятує та відроджує ліричного суб'єкта:

*Мамо,
підіть, будь ласка, у поле
зловіть за крильця
чи за ніжку
волю
і пришліть мені у конверті.
Я покладу її коло себе:
нехай стрекоче.
А не захоче –
то хай тікає у небо:
небові тяж
волі треба [3, с. 3].*

Отже, Біблія є надтекстом для дидсидентів, архетипним текстом, що подає нам образ чи не кожного учасника руху опору як поета-християнина, але революційного у сфері теологічних і філософських (гносеологічних, онтологічних, діалектичних) дискурсів.

Висновки та пропозиції. Про форми абсолютного знання, про осягнення, що дає бачити весь світ, аж до втіленого в певній словесній формулі абсолюту (у конкретному образі, у простому й складному тропі, у смисловому нюансі, у коді абсолютивного значення) свідчить кожна ідея кожного дисидентського художнього твору.

Подальші студії з цієї проблематики уможливають поширення й популяризацію феномену дисидентської поезії як предтечі сучасних форм опору відкритій збройній агресії, в основі цього феномену – морально-етична стійкість українців як європейців.

 РЕЦЕНЗОВАНА СТАТТЯ

Згідно стандартів COPE Code of Conduct

REFERENCES:

- [1] Дисиденти. Антологія текстів. За ред. Олексія Сінченка. Київ: Дух і літера, 2018. 656 с.
- [2] Дроздовський Д. І. Код майбутнього. Філософія українського шістдесятництва: монографія. Київ: Видавничий дім «Всесвіт», 2006.
- [3] Мельничук Т. Князь роси / Жулинський М. Передм. у кн.: Мельничук Т. Ю. Князь роси: Поезії. Київ: Молодь. 1990.
- [4] Зелененька І. Вивчення творчості Тараса Мельничука на заняттях з української літератури. Філологічні студії: Збірник наукових статей. Вип. 2. Вінниця, 2004. С. 143–149.
- [5] Зелененька І., Ткаченко В. Сюжетні особливості поезії руху опору другої половини ХХ століття в Україні (на прикладі лірики дисидента Тараса Мельничука). Актуальні проблеми філології та перекладознавства. Хмельницький, 2023. № 27. С. 52–56.
- [6] Зелененька І. Ткаченко В. Філософські константи дисидентської поезії (на прикладі екзистенційної лірики Василя Стуса і Тараса Мельничука). Волинь філологічна: текст і контекст. Луцьк, 2023. С. 344–359.
- [7] Petrovych O. B., Vinnichuk A. P., Krupka V. P., Zelenenka I. A., Voznyak A. V. The usage of augmented reality technologies in professional training of future teachers of Ukrainian language and literature. CEUR Workshop Proceedings, 2021. С. 315–333.
- [8] Стус В. Твори: У 4 т., 6 кн. / НАН України. Ін-ту літератури ім. Т. Г. Шевченка. Відділ рукописних фондів і текстології. Львів. 1994, т. 1, кн. 2. URL: <https://stus.center/virshi> (дата звернення: 08.09.2024).
- [9] Моренець В. П. До теоретичних аспектів сучасної лірики. Слово і час. 1995. № 1. С. 63–71.
- [10] Шевченко Т. Г. Кобзар. URL: http://litopys.org.ua/links/taras_shevchenko.htm (дата звернення: 08.09.2024).
- [11] Рубчак Б. Бо в нас немає часу (Роздуми над сучасною поезією). Київ. 1990. №8. С. 101–108.
- [12] Біла А. Дискурс «народного сюрреалізму» в українській ліриці 1960-70-х рр. Слово і час. 2007. № 4. С. 53–57.
- [13] Zelenenka Iryna, Vinnichuk Alla, Krupka Viktor, Tkachenko Viktoriia, Viktor Iaruchyuk. Ecological and Aesthetic Potential of Works about Chornobyl: Technogenic Disaster as a Literary Problem. Interdisciplinary Literary Studies. Pennsylvania State University Press. Volume 26, Issue 2. 2024.5.17. S. 237–259.

DOI <https://doi.org/10.36074/Lingua.issue2.006>**Шморгун Олександра Олександрівна¹****1.** кандидат філософських наук, старший науковий співробітник*Центр гуманітарної освіти НАНУ, УКРАЇНА*

До проблеми перекладу філософської термінології у творах А. де Сент-Екзюпері: екзистенційно-феноменологічний вимір

АНОТАЦІЯ. Творчість Антуана де Сент-Екзюпері, хоча й не належить формально до екзистенціалізму, все ж розглядається крізь призму цього філософського напрямку. Його роботи, зокрема «Пілот війни», порушують питання боротьби, людського духу та особистої відповідальності, що співзвучні із темами екзистенціалістів. Однак неточності в перекладі роблять аналіз його текстів складним, призводячи до помилкових інтерпретацій. Важливо враховувати відмінності між релігійним та нерелігійним екзистенціалізмом, оскільки творчість Екзюпері, ближча до поглядів Мартіна Гайдеггера, відзначається антирозумовою, а іноді й антиінтелектуалістською установкою, спрямованою на безпосереднє переживання буття.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: екзистенціалізм; феноменологія; Антуан де Сент-Екзюпері.

DOI <https://doi.org/10.36074/Lingua.issue2.006>

Oleksandra Shmorhun¹

1. Ph.D. in Philosophical sciences, Senior researcher
Center for Humanitarian Education of NASU, UKRAINE

To the problem of translating philosophical terminology in the works of A. de Saint-Exupéry: existential-phenomenological dimension

ABSTRACT. The work of Antoine de Saint-Exupéry, although it does not formally belong to existentialism, is nevertheless considered through the prism of this philosophical trend. His works, in particular "War Pilot", raise questions of struggle, the human spirit and personal responsibility, which resonate with existentialist themes. However, inaccuracies in the translation make the analysis of his texts difficult, leading to erroneous interpretations. It is important to consider the differences between religious and non-religious existentialism, since Exupéry's work, closer to the views of Martin Heidegger, is marked by an anti-rational and sometimes anti-intellectualist attitude aimed at the direct experience of being.

KEYWORDS: *existentialism; phenomenology; Antoine de Saint-Exupéry.*

Творчість видатного письменника-гуманіста А. де Сент-Екзюпері, хоча формально і не належить до філософії екзистенціалізму, але протягом всього періоду досліджень цієї філософської течії як західними, так і вітчизняними критиками так чи інакше негласно зараховується до неї за колом освітлюваної в ній смисложиттєвої проблематики і, особливо, за тим світоглядним впливом, який вона справила на загальну «екзистенційну установку», що стихійно виникла окупованій Франції під час другої світової війни [6, с.309]. Разом з тим, неточності перекладів творів А. де Сент-Екзюпері, які здійснювалися без урахування філософської специфіки його текстів, дуже утруднюють аналіз екзистенційних вимірів його творчості, а інколи навіть призводить до оцінок, протилежних реальному стану речей.

Так, наприклад, відомий дослідник Е.Соловойов у своєму критичному нарисі «Екзистенціалізм (історико-критичний нарис)» намагається підігнати творчість А. де Сент-Екзюпері, і, насамперед, його повість «Пілот війни» (ми вважаємо доцільним саме такий переклад) під власну, заздалегідь створену концепцію «стоїчного антиісторизму» та екстатичної безрозсудної боротьби проти історії без надії на перемогу, – як провідні риси згаданої стихійної екзистенційної установки в окупованій Франції. Так, починає свій аналіз Е.Соловойов, «автор ніде не ставить питання, чи варто боротися проти фашизму, чи відповідає ця боротьба вимогам історичної доцільності. Спротив є для нього безумовною особистою дією, що не потребує для свого виправдання ніякої теорії історичного прогресу. Існує лише питання про те, як можливе це історичне безумство: «Ми знаємо, що все втрачено. Тоді навіщо ми продовжуємо вмирати?» [6, с.309] Також Е.Соловойов зазначає, що А. де Сент-Екзюпері не намагається заперечувати колабораціоністську «логіку» і аргументацію, суть якої зводилась до того, що Франція не готова до війни і що війна для неї означатиме катастрофу і наводить наступний уривок: «Логіки мали слухність. Війна для нас означала катастрофу. Але хіба повинна була Франція, боячись поразки, не прийняти бою? Не думаю. Франція інтуїтивно прийшла до такої ж думки – ніякі

 РЕЦЕНЗОВАНА СТАТТЯ

Згідно стандартів COPE Code of Conduct

застереження не примусили її ухилитися від бою. Дух у нашій країні взяв гору над Розумом» [6, с.336]. Аналізуючи цей уривок, Е.Соловйов зазначає, що, мовляв, «Екзюпері користується філософськими категоріями дилетантськи неточно: те, що він називає «розумом», набагато точніше описується гуссерлівським поняттям «досвідна інтуїція» або ясперсівським «примусова істина свідомості взагалі». «Дух» Екзюпері – це знову ж таки не те, що розуміла під духом класична філософія, а швидше за все «doxa», «життєва віра» або «екзистенція». Мислення Екзюпері, хоча воно і не є одним із відростків на гіллястому дереві феноменології, вкорінене саме в цій проблемі, для формулювання якої ніби зарані призначалися феноменологічні та екзистенціалістські категорії» [6, с.311].

Отже, у результаті, ми отримуємо своєрідні категоріальні пари: «досвідна інтуїція» – «життєва віра» (у феноменології); «примусова істина свідомості взагалі» – «екзистенція» (у екзистенціалізмі); «Розум» – «Дух» (у А. де Сент-Екзюпері), які ніби-то мають відповідати одна одній. Як ми покажемо далі, в таких протиставленнях є багато неточного і навіть хибного, однак саме критичний аналіз цих категоріальних пар дозволяє досить чітко окреслити реальну світоглядну позицію А. де Сент-Екзюпері у її зв'язках з феноменологією та екзистенціалізмом.

Тут і виникають найперші складнощі пов'язані із неточністю перекладу. Те, що у згаданому уривку перекладено як «Розум», у А. де Сент-Екзюпері звучить як «Intelligence», що, на нашу думку, набагато адекватніше було б перекласти як «Інтелект».

Тепер спробуємо розглянути ту пару категорій, які відносяться до філософії екзистенціалізму. Е.Соловйов тут звертається до К.Ясперса, з його «примусовою істиною свідомості взагалі», якому протистоїть термін «екзистенція». Хоча в цілому аспект протистояння людської екзистенції раціоналістичному суб'єкт-об'єктному розподілу світу характерний і для релігійного, і для нерелігійного екзистенціалізму, саме розуміння терміну «екзистенція» принципово відрізняється в межах цих двох основних екзистенціалістських течій. Для релігійних екзистенціалістів, яким

був К.Ясперс, «екзистенція» покликана «зняти» протиріччя людського існування у безумовній єдності з богом. У нерелігійних же екзистенціалістів, вона буквально спирається на ніщо, протиріччя між людиною і обезбоженим світом ніяким чином не знімається і не усувається, більше чого значною мірою нерелігійний екзистенціалізм бачить свою задачу навіть у культивуванні цього протиріччя, щоб на його тлі виразніше висвітлити основоположні характеристики людської екзистенції. Оскільки А. де Сент-Екзюпері неодноразово зазначав, що для нього неможливий к'єк'єгорівський «стрибок у віру», практикуваний релігійними екзистенціалістами, то, на нашу думку, проводити порівняльний аналіз між його «Духом» та «екзистенцією» у розумінні К.Ясперса, як мінімум, недоцільно, зате однозначно є сенс проводити такий порівняльний аналіз із залученням трактовки «екзистенції» нерелігійними екзистенціалістами і, насамперед М.Гайдеггером, що ми спробуємо зробити нижче.

І нарешті, основна хиба Е.Соловйова полягає, на наш погляд, у безоглядному ототожненні екзистенціалістських та феноменологічних категорій. Насправді філософська проблематика, для якої призначалися феноменологічні та екзистенціалістські категорії ніколи не була тотожною, як це подає Е.Соловйов, більше того, вона багато в чому стала протилежною, в ході екзистенціалістського переосмислення теоретичних засад феноменології. І зачинателем цього переосмислення став безперечно найближчий учень Е.Гуссерля, – М.Гайдеггер.

Адже, не дивлячись на гасло «Назад до речей!» феноменологія була орієнтована насамперед на вивчення процесів свідомості, а Е.Гуссерль на пошук несуперечливих основ мислення (недаремно він починав як математик), що врешті-решт привело його до «відкриття» «трансцендентального еґо», що фактично перекреслило його попереднє відкриття «потoku свідомості» [3, с.122]. І в цьому контексті дуже симптоматично, що у своїх «Картезіанських медитаціях» Е.Гуссерль називає феноменологію неокартезіанством, а, А. де Сент-Екзюпері, який сам був прихильником Р.Декарта, до речі, саме у переважанні «картезіанських цінностей» вбачає

✓ РЕЦЕНЗОВАНА СТАТТЯ

Згідно стандартів COPE Code of Conduct

причину втрати того, що він називає «Духом», про що мислитель згадує як у «Пілоті війни», так і у «Листі до генерала Х».

І саме це протистояння раціоналістичній інтелектуалістській складовій феноменології склало суть її критики з боку екзистенціалізму, і насамперед М.Гайдеггера. Так, уже в першій післявоєнній лекції, прочитаній 1919 року, що мала назву «Ідея філософії та проблема світогляду», М.Гайдеггер, як зазначає відомий дослідник його творчості Р.Сафранскі, говорить про те, що феноменологія Е.Гуссерля описує «лише ті види *данності*, які відкриваються свідомості, що має теоретичну установку. Однак, в дійсності, ми в нашому «*переживанні оточуючого світу*» маємо теоретичну установку лише у виключних випадках. «*Початкова установка переживання*» є чимось зовсім іншим (курсив автора. – О.Ш.)» [3, с.139]. Отже, на думку М.Гайдеггера, Е.Гуссерль також не зміг уникнути абсолютизації теоретичного начала. «Одержимість теоретичним началом, що глибоко в'їлася в нас є... великою поміхою, що заважає оглядати ту сферу, де панує переживання оточуючого світу» [3, с.143]. А процес «погресуючого згубного інфікування оточуючого світу теоретичним началом» Гайдеггер називає «втратою життя» («знежиттєвленням») [3, с.143]. Ці міркування дуже співзвучні з роздумами А. де Сент-Екзюпері, які він висловив ще у 1938 році (за чотири роки до виходу друком «Пілота війни») у статті з промовистою назвою «Треба надати сенс людському життю»: «До чого жалюгідне уявлення про культуру духу у того, хто думає, що вона ґрунтується на знанні формул, на запам'ятовуванні досягнутих результатів. Самий посередній учень Політехнічної школи, що закінчив курс останнім, знає про природу та її закони більше, ніж Декарт, Паскаль і Ньютон. Але ніколи йому не прийде такий поворот думки, які приходили в голову Декарту, Паскалю і Ньютону. Бо у тих спочатку виховували душу... Ньютон – це перш за все людина. Він став дзеркалом Всесвіту – слухав, як говорять однією мовою достигле яблуко, що падає в саду, та зорі липневої ночі. Для нього наука була життям (курсив мій. – О.Ш.)» [5, с.84].

Отже, як для переосмислення феноменологічної настанови

М.Гайдеггером, так і для А. де Сент-Екзюпері, швидше, характерна докорінна антиінтелектуалістська установка, в якій «утримання від суджень» покликане звільнити людину не для пошуку першооснов мислення у «чистій свідомості», а для повноти і цілісності переживання світу та себе в ньому. Не важко помітити й те, що така установка уже напрямку примикає до художнього методу освоєння дійсності, який багато в чому дозволяє реалізувати це прагнення безпосереднього схоплення речей як «більш суших» (М.Гайдеггер) значно ефективніше, аніж філософські спекуляції. І в цьому сенсі, на нашу думку, варто говорити про певні феноменологічні аспекти художньої творчості А. де Сент-Екзюпері.

Однак, хоча «Гуссерль реабілітував феномени і повернув нам гостроту сприйняття різних видів контактів з сущим, але він ніколи не ставив питання, в якому сенсі «сущим» є сама людина» [3, с.126], – зазначає Р.Сафранскі. І саме це стало головним питанням для філософії екзистенціалізму і центральною проблемою «Буття і часу» М.Гайдеггера.

На думку М.Гайдеггера, на відміну від решти сущого, людина співвіднесена зі своїм власним буттям, якимось до нього ставиться. Цю співвіднесеність мислитель називає «екзистенцією». З одного боку вона дійсно має екстатичний вимір постійного виходу за власні межі у пошуках самореалізації, як справедливо зазначає Е.Соловйов у своєму нарисі. Вираз «я існую» означає для М.Гайдеггера не те, що «я є в наявності», а те, що я «повинен себе існувати», я не тільки живу, а й повинен вести своє життя [3, с.178]. Екзистенція – це особливий вид буття, яке не просто «є», «присутнє», воно знаходить себе «ось тут». Із цього випливає знаменита гайдеггерівська категорія «присутності», «ось-буття» або Dasein.

Отже, людське буття можна зрозуміти тільки виходячи зі смислу його самореалізації, яка можлива через постійне «неспання ось-буття заради самого себе» [3, с.179] і саме з цією уже, швидше, суто екзистенціалістською, а не феноменологічною настановою корелює той зміст, який вкладає А. де Сент-Екзюпері у поняття «Дух»: «Є тільки одна проблема, – пише він у «Листі до генерала Х», – знову відкрити

✓ РЕЦЕНЗОВАНА СТАТТЯ

Згідно стандартів COPE Code of Conduct

життя духу, яке ще вище за життя інтелекту, єдине, що може задовільнити людину... І життя духу починається там, де буття «ось» (un être "un") конституюється над матеріалами, із яких воно складається» [1], [7, с.193]. Тут знову ж таки необхідно зробити уточнення з приводу перекладу: словосполучення «un être "un"» прийнято перекладати як «видиме» буття», хоча, на наш погляд, такий переклад є неточним, оскільки французьким відповідником «видимого буття» було б «un être visible». Вочевидь А. де Сент-Екзюпері мав на меті підкреслити саме конкретний момент «схоплення» цього духовного життя, як наявного тільки «ось» і в цей момент часу, коли воно народжується з матеріального і одночасно перевищує його. Саме тому, запропонований нами переклад, на нашу думку, є більш адекватним і дозволяє простежити кореляцію такого з «ось-схоплення» з Dasein М.Гайдеггера, хоча, безумовно, і без будь-якого заклик до безоглядного ототожнення мислення А. де Сент-Екзюпері з екзистенціалістською термінологією.

Разом з тим, існує і нетранзитивний вимір «екзистенції» («присутності»), який М.Гайдеггер називає «закинутістю». До таких нетранзитивних, основоположних структур «буття-в-світі» відноситься, зокрема, та обставина, що людина вкорінена в історії свого народу в його долі та його спадщині [3, с.239]. Людина не може обирати народ, до якого вона належить, не може обирати мову, яку чує від народження, колискові пісні, що їй їх співає мати, вона «кинута» в народ, від народження належить до історії, традицій і культури цього народу. М.Гайдеггер називає «долею» таку включеність індивідуальної присутності у спільність народу. «Але, ця причетність, як і інші види самореалізації, може проживатись по-різному – істинно і неістинно (або «автентично» та «неавтентично», як дослівно у М.Гайдеггера, – О.Ш.) Присутність може усвідомлено прийняти долю власного народу... тоді вона буде готова розділити цю долю і нести за неї відповідальність; вона зробить справу народу своєю справою – і навіть за необхідності пожертвує заради нього своїм життям (курсив автора. – О.Ш.)» [3, с.288]. Однак це в жодному разі не означає, що індивід повинен відмовлятися від

відповідальності перед самим собою. Істинний зв'язок з народом є завжди одночасно зв'язком з самим собою, з власною самістю. «І навпаки, «неістинно» поводить себе той, хто шукає причетності до народу лише для того, щоб втекти від власної самості; в його сприйнятті *народ* буде нічим іншим, крім світу «знеособлених людей» (*Man*) (курсив автора. – О.Ш.)» [3, с.288]. Цікаво, що А. де Сент-Екзюпері у своєму розумінні «Духу» також певним чином поєднає одночасно і транзитивний, і нетранзитивний вимір «екзистенції» М.Гайдеггера саме у його вимірі зв'язку з Батьківщиною, бо ж для нього найпершими проявами духовного життя є «любов до дому», «сільське свято», «культ померлих» [5, с.193]. Блискучі міркування на цю ж тему можна також знайти в уже згадуваній статті «Треба надати сенс людському життю» [5, с.84-89].

І саме в цьому намаганні пережити свій зв'язок з народом як істинний (аутентичний), а не у постульованому Е.Соловйовим «стоїчному антиісторизмі» полягає суть екзистенційних пошуків у «Пілоті війни». Для того, щоб переконатися в цьому достатньо навіть просто уважно перечитати той його уривок, який Е.Соловйов цитує на підтвердження своєї тези. «Мене вражає та безмежна готовність, – пише А. де Сент-Екзюпері, – з якою ми закриваємо очі й вуха. Вражає наша безнадійна боротьба проти очевидності. Все вже ні до чого, а ми висаджуємо в повітря мости, аби тільки продовжувати гру. Палимо справжні села, аби тільки продовжувати гру. І наші люди вмирають, аби тільки продовжувати гру... Той, хто висаджує в повітря міст, не може зробити цього без огиди. Цей солдат не затримує ворога, він лише перетворює міст на руїну. *Він руйнує свою країну, аби тільки мати гарну карикатуру війни* (курсив мій. – О.Ш.). Треба, щоб те, заради чого спалюють село, було варте самого села. Але тепер значення спаленого села стало тільки карикатурою на значення» [4, с.313]. Уже тут впадає в око невідповідність висновкам Е.Соловйова, адже виходячи з наведеного уривку, цілком очевидно, що А. де Сент-Екзюпері, вважає «екстатичну» та «антиісторичну» боротьбу «без надії на перемогу» безплідною та беззмістовною. Це враження іще більше посилюється при занурені в контекст, із якого

 РЕЦЕНЗОВАНА СТАТТЯ

Згідно стандартів COPE Code of Conduct

взято цей уривок. Так у цьому ж розділі А. де Сент-Екзюпері пише: «од вершини до самого низу цивільної і військової ієрархії, од водопровідника до міністра, від солдата до генерала – всі відчувають ніби докір сумління, якого ніхто не може і не наважується висловити» [4, с.312]. Тому, що «жертвопринесення втрачає всю свою велич, якщо воно стає тільки пародією або самогубством... Але ось палають села заради гри у війну, заради неї ж вирубують парки і приносять в жертву екіпажі (літаків – *О.Ш.*), і навіть посилають піхоту з багнетами проти танків. І тоді стає невимовно кепсько. Бо все це ні до чого» [4, с.312, 311]. Доповнюють враження змальовані А. де Сент-Екзюпері в наступних розділах жахливі картини евакуації, як у буквальному сенсі смертельного розриву народу зі своєю Малою Батьківщиною, що приводить до хаосу та роз'єднаності, втрати людьми, за М.Гайдеггером, своєї «самості», «автентичності», перетворення на безликий натовп «das Man».

Разом з тим, уже на перших сторінках «Пілота війни» А. де Сент-Екзюпері дає вичерпне формулювання щодо відправної точки своїх екзистенційних пошуків, яке чомусь залишилось поза увагою Е.Соловйова: «Прийшов час, як оце зараз, коли я більше не розумію моєї країни. Країна – це не сума земель, звичай, матеріальних предметів, які завжди може охопити мій інтелект. Це – Буття (*Être*). І прийшов час, коли я сліпий до проявів Буття» [2, р.219]. Тут знову доводиться повертатися до проблеми філософського перекладу текстів А. де Сент-Екзюпері. Зазвичай, слово «*Être*» у перекладах передають як «Суть» чи «Сутність». Дієслово «*être*» дійсно може перекладатися у якості іменника як «істота», «суть» чи «сутність». Однак, у філософській традиції для вираження сутності як головного, непорушного, того, що не піддається змінам, існують усталені терміни такі, як «essence» та «substance», якими А. де Сент-Екзюпері також послуговується у «Пілоті війни». Однак, всі три терміни – «*Être*», «substance» та «essence» – перекладачами зазвичай перекладаються як «суть» або «сутність», що, на нашу думку, неприпустимо. В даній розвідці немає можливості та потреби переглядати всі випадки такого хибного перекладу, але важливо навести одну знакову цитату

з «Пілота війни», яка, на нашу думку, дозволяє уловити розрізнення між «être» (буттям) та «substance» (суттю, сутністю), як його бачив сам А. де Сент-Екзюпері: «Мені тут зовсім не йдеться про те, щоб знецінити підходи інтелекту чи перемоги свідомості. Я захоплююся світлими умами. Але чого варта людина, якщо в неї нема суті (substance)? Якщо вона тільки вигляд, а не буття (être)?» [2, p.298] Отже, в рамках антиінтелектуалістського підходу А. де Сент-Екзюпері, із якого випливає його розуміння природи людини та «Духу», саме буття (être) є вищим проявом сутності (substance) або природи людини. Це вказує на те, що переклад «être» як «буття» більш точний і передає спорідненість бачення буття А. де Сент-Екзюпері з трактовкою нерелігійними філософами-екзистенціалістами екзистенції, як одночасно способу і сенсу буття.

Як для А. де Сент-Екзюпері, так і для М.Гайдеггера аутентичний зв'язок з власним народом є запорукою аутентичної екзистенції, реалізації власного неповторного сенсу життя. Однак цей зв'язок іще потрібно віднайти, причому не на рівні відсторонених теоретичних спекуляцій, а на рівні безпосереднього переживання, що зачіпає все єство людини, переживання як «ось-буття», «присутності». І саме пошук цього зв'язку, а не знову ж таки «стоїчний антиісторизм» насамперед спонукає А. де Сент-Екзюпері ризикувати життям за штурвалом літака. І саме про це він пише з незаперечною щирістю на сторінках «Пілота війни». Адже «натовп, якщо в ньому є хоч одна людина, яка у своїй свідомості об'єднала його, вже не безладний» [4, с.368]. І саме після смертельно небезпечного польоту над Аррасом, мислитель пише про те, що в ньому самому народжується Людина, яка «подивилась на той безладний натовп і побачила в ньому народ. Свій народ» [4, с.374].

Саме рішучість «бути собою», вести аутентичне буття дозволяє побачити в інших здатність екзистувати і поєднатись з ними на основі найглибших вимірів буття, що М.Гайдеггер називає «власною» взаємністю на противагу «невласній» взаємності натовпу. Цією «власною взаємністю» по суті є екзистенційне братерство через спільне переживання зв'язку з Батьківщиною, даною тобі від

✓ РЕЦЕНЗОВАНА СТАТТЯ

Згідно стандартів COPE Code of Conduct

народження, яке блискуче описує А. де Сент-Екзюпері у «Пілоті війни»: «Братами можна бути тільки в чомусь. Якщо немає вузла, яким люди були б зв'язані до купи, вони стоятимуть одне біля одного і не будуть об'єднані між собою. Не можна бути просто братами. Мої товариші і я – брати в групі 2/33. Французи – брати в самій Франції» [4, с.378].

Із відчуття братерства народжується і відчуття відповідальності кожного за спільну долю: «Щоб бути, треба спочатку взяти нас себе відповідальність, – пише А. де Сент-Екзюпері на сторінках «Пілота війни», – Я не нарікаю на інших французів, бо відчуваю себе невіддільним від Франції... Кожен відповідає за всіх. Франція була відповідальна за весь світ. Франція могла подати всьому світові приклад, який об'єднав би цей світ. Якби Франція зберегла б аромат Франції, саяво Франції, вона для всього світу стала б оплотом опору. Тепер я відмовляюсь від своїх докорів світові. Якщо йому не доставало душі – нею мала стати Франція» [4, с.371]. У цих рядках А. де Сент-Екзюпері наповнює реальним життєвим змістом гайдеггерівське визначення долі, як присутності, «в якій вона... *передає* себе собі самій в успадкованій, але всеодно обраній можливості (курсив автора. – О.Ш.)» [3, с.384]. І тільки у такому, уже свідомому виборі Батьківщини, успадкованої від народження, можливе, на думку М.Гайдеггера, виникнення народу як особливої історичної спільності.

І в цьому контексті дуже симптоматично, що в роки другої світової війни М.Гайдеггер в центр своїх філософських роздумів ставить саме Батьківщину, осмислену через мистецтво. Не випадковий і вибір у якості об'єкту філософської інтерпретації поезій Ф.Гельдерліна, якого справедливо називають «бічним пагоном романтизму», який, разом з тим, з'явився раніше за дерево. Ось як описує М.Гайдеггер екзистенційну суть гельдерлінівського «Повернення на Батьківщину» у лекції прочитаній 6 червня 1943 року у Фрайбурзькому університеті з нагоди 100-річчя з дня смерті поета: «...найвластивіше батьківщині, «німецьке» заховано... Це... є таємний заклик до «інших» у вітчизні стати слухаючими, щоб почати вчитися

пізнання сутності батьківщини. Ці «інші» мають навчитися розмірковувати, обмірковуючи таємницю приховуючої близькості... Тоді є повернення на батьківщину... це повернення *на батьківщину* є *майбутня історична сутність німців* (курсив мій. – О.Ш.)» [9, с.45,55,57]. В задачі нашої розвідки не входить досліджувати всі трагічні перипетії співпраці М.Гайдеггера з нацизмом, але варто зазначити, що будучи в часи приходу нацизму до влади уже зрілим філософом, він безперечно сформувався на ґрунті саме традиції романтично-екзистенційного патріотизму [10], на якому, як це переконливо показано в нещодавно опублікованій книзі Н.Старгардта «Мобілізована нація: Німеччина 1939-1945» [7], частогусто буквально паразитувала нацистська влада, намагаючись пристосувати його до своїх ідеологічно-пропагандистських цілей.

Цікаво й те, що М.Гайдеггер, для якого в цілому характерний інтерес до негативно емоційно забарвлених станів психіки, таких як жах, тривога, нудьга, трактує слідом за Ф.Гельдерліном, переживання Батьківщини як переживання «близькості до найрадіснішого». «Оберігати тайну приховуючої близькості до найрадіснішого та, оберігаючи, розгортати її, – пише філософ, – ось у чому полягає турбота повернення на батьківщину» [9, с.55]. А. де Сент-Екзюпері теж пов'язує переживання батьківщини з відчуттям радості та повноти життя. Досить звернутись до опису характерних сцен братерства у розділі XXII «Пілота війни» [4, с.358-359] або у розділі V «Листа до заручника» [5, с.178-180]. У «Листі до заручника» зустрічаємо ми і образ посмішки, як особливого прояву людської взаємності, «посмішки, заради якої підеш на смерть» [5, с.180]. Однак, у «Пілоті війни» поетизація посмішки сільської дівчини (романтична традиція здавна оспівує Батьківщину в образі жінки) уже піднімається до висот квінтесенції екзистенційного патріотизму: «Її усмішка видалася мені прозорою, і через ту усмішку я побачив своє село. Через село – свою країну. Через свою країну – інші країни» [4, с.385].

Отже, як бачимо на прикладі аналізу філософії М.Гайдеггера та екзистенційних вимірів творчості А. де Сент-Екзюпері (твори якого,

 РЕЦЕНЗОВАНА СТАТТЯ

Згідно стандартів COPE Code of Conduct

зокрема «Пілота війни» читали, до речі, солдати як Франції, так і Німеччини), що фундаментом їх спорідненості є зовсім не таке собі історичне безгрунтярство, в якому «історичні декорації» є лише малозначущим тлом для реалізації особистістю своєї екзистенції, а, швидше, апеляція до значно глибших форм «історичності», аніж марксистський історичний прогресизм (з позицій якого їх критикує Е.Соловйов у своєму нарисі), що беруть витoki у традиціях романтизму та «Весни народів». Саме доба романтизму остаточно розкрила перед людиною глибини її абсолютно неповторного внутрішнього світу, а «Весна народів» відкрила непотворне екзистенційно-особистісне ставлення до Батьківщини і співвітчизників, як своєрідне віддзеркалення власної неповторності.

REFERENCES:

- [1] Saint-Exupéry A. de. (1943) *Lettre au général X...* https://nd-chretiente.com/dossiers/pdf/articles/1994_lettre%20au%20general%20x_antoine%20de%20saint%20exupery.pdf
- [2] Saint-Exupéry A. de. (1972). *Oeuvres*. Edition du progrès.
- [3] Сафрански Р. (2005). *Хайдеггер: германский мастер и его время*. Молодая гвардия.
- [4] Сент-Екзюпері А. де. (2014). *Південний поштовий, Планета людей, Військовий льотчик, Маленький принц: Твори в 4 томах*. Вид-во Жупанського.
- [5] Сент-Экзюпери А. де. (1997). *Сочинения в трех томах. Том 3. Очерки. Репортажи. Письма*. Полярис.
- [6] Соловьев Э. Ю. (1991). *Прошлое толкует нас. Очерки по истории философии и культуры*. Издательство политической литературы.
- [7] Старгардт Н. (2021). *Мобилизованная нация: Германия 1939-1945*. КоЛибри.
- [8] Хайдеггер М. (1997) *Бытие и время*. Ad marginem.
- [9] Хайдеггер М. (2003). *Разъяснения к поэзии Гельдерлина*. Академический проект.
- [10] Шморгун О.О. (2014) М.Гайдеггер в нацистській Німеччині: екзистенція Батьківщини на Батьківщині екзистенціалізму. *Університетська кафедра (альманах)*, 3, 101-118.

This image shows a blank sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and extend across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

The scientific periodical

Lingua libera

№ 2 (October, 2024)

Journal's frequency: monthly

*All materials are reviewed. The editorial office
did not always agree with the position of authors.
Authors are responsible for the accuracy
of the material.*

Responsible for e-layout: Tetiana Bilous.
Designer: Ihor Bondarenko.

Contacts of the editorial offices:

LLC «UKRLOGOS Group»
21037, Ukraine, Vinnytsia, Zodchykh str. 18/81.
Tel.: +38 098 1948380; +38 098 1526044
E-mail: journals@ukrlogos.group

Journal official website:
<https://www.lingua.in.ua>

Signed for publication 20.10.2024.
Format 70×100/16. Offset paper.
Montserrat typefaces. Digital printing.
Circulation of 100 copies.
Conventionally printed sheets 7,96.

Order № 24/010.

Publishing and printing:
LLC «UKRLOGOS Group»
Certificate of the subject of the publishing
business: ДК № 7860 of 22.06.2023.

Наукове періодичне видання

Lingua libera

№ 2 (жовтень, 2024)

Щомісячне видання

*Всі матеріали пройшли рецензування.
Редакція не завжди поділяє позицію авторів.
За точність викладеного матеріалу
відповідальність несуть автори.*

Верстка: Білоус Тетяна
Дизайн: Бондаренко Ігор

Контактна інформація редакції:

ТОВ «УКРЛОГОС Груп»
21037, Україна, м. Вінниця, вул. Зодчих, 18/81
Тел.: +38 098 1948380; +38 098 1526044
E-mail: journals@ukrlogos.group

Офіційний сайт журналу:
<https://www.lingua.in.ua>

Підписано до друку 20.10.2024.
Формат 70×100/16. Папір офсетний.
Гарнітура Montserrat. Цифровий друк.
Тираж: 100 примірників.
Умовно-друк. арк. 7,96.

Замовлення № 24/010.

Видавництво і друк:
ТОВ «УКРЛОГОС Груп».
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
ДК № 7860 від 22.06.2023.